

Barcode : 5990010894165
Title - Durjankripunchann
Author - Sri Mutkhami Acharya
Language - sanskrit
Pages - 74
Publication Year - 1865
Barcode EAN.UCC-13

5 990010 894165

दुर्जनकारिपंचानन ।

४६६३

४३

श्री मत्स्वामी आचार्य्य वर्य्य सर्व्व पूज्य श्री
रंगाचारो दंडावन निवासी को

आज्ञा अनुसार

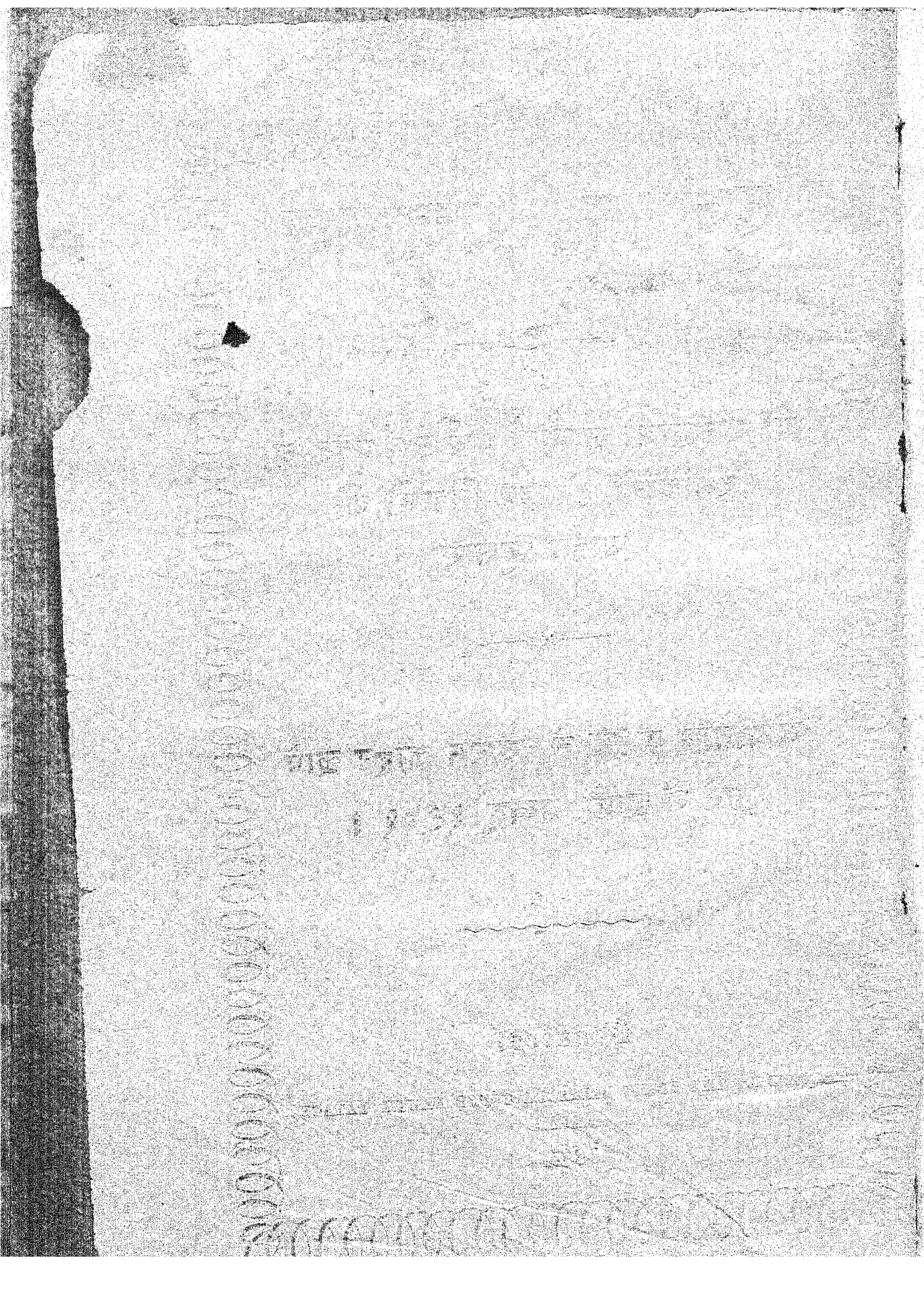
—000—

गोपीनाथ पाठक ने बनारस लाइट प्रेस
खाने में छापो सम्बत् १८२१ ।

Benares:

PRINTED AT THE LIGHT PRESS, BY GOPEE NAUTH PATACK.

1865.

५ ६ ६ ३
अथ दुर्जनकारिपञ्चानन ॥

—०—

श्रीमते रामानुजाय नमः ॥

जीयाच्छीनृहरिः साक्षाद्भुक्तिमुक्तिफलप्रदः । समस्त
हेयविद्वेषीकल्याणगुणसागरः ॥ १ ॥ भेदाऽभेदादिनाना
विधकुसुमतिमतैः कण्टकैर्गत्यनर्हम् पन्थानं प्राक्तनं यो ऽज्ञात
सुगमतरं युक्तिभङ्गामरुद्भिः । श्रीमान् रामानुजार्यः स
हि जयति तराम् दर्शयन्वत्सुक्ते र्यन्नामश्चावसाचात्कुदृशउ
रुभिया कापिलीनाभवन्ति ॥ २ ॥ चक्रं शंखश्च विभोर्दिति
सुतदलने जागृतीविश्रुतेये तच्चिन्हैर्भासुरांगा नवनिदिवि
षदः श्रौतधर्मैकनिष्ठान् । दुस्त्वर्काऽक्षोभ्यमक्षान् वज्रकुस
ुमतिमतध्वान्तविध्वंसनाकांन् दृष्ट्वा धावन्ति दूरे हरिभिवदिति
जावैश्ववान्विद्विषन्तः ॥ ३ ॥ जयपत्तनभूदारः सवायूरामरु
गाधिपः सर्ववैश्ववसिद्वान्त सागरलोभतत्परः ॥ ४ ॥ आ
श्रित्य ह्यतश्च तयोभू स्तुत्स्वराख्यशिलोच्चयम् पाषाणिकुलमातं
गम् सदा स्वापत्तजोवनम् ॥ ५ ॥ वैदेशिकश्च तन्वाणां सर्वेषां ल
क्ष्मणोगिरिः । प्रज्ञानसंगतानष्टकयश्चिह्नैव भाषया ॥ ६ ॥
कृत्वा श्रीवैश्ववमत संप्रदायार्थगोचरान् । श्रीवैश्ववानान्नि
कटं प्रेषयामास सर्वतः ॥ ७ ॥ तत्प्रपन्नैः कैश्चि हं दा

वननिवासिनः । रंगाचार्यस्यनिकटं प्रेषितं चोत्तरेच्छुभिः ॥
 पदवाक्यप्रमाणज्ञो रंगाचार्यः सुधीः स्वयम् । तत्रचमागतं
 दृष्ट्वा तान्प्रश्नान्सुनिरूप्य च ॥ ९ ॥ असंगतानां वाक्यानां
 तत्रत्यानां विलिख्य च । भावार्थमुत्तरं तेषां विचार्याशु विलिख्य
 च ॥ १० ॥ प्राहिणे दुत्तरदलम् तेषामन्तिकमादरात् ।
 यैः प्राकृतं प्रेषितं पत्रम् खान्तिकं प्रश्नपूरितम् ॥ ११ ॥ तैर्वै
 श्वैश्च तत्पत्रम् राजहस्ते समर्पितम् । सपत्रमण्डितान् स्वी
 यान् जयपत्तनवासिनः ॥ १२ ॥ आह्वयदत्वा तानूचे पठ
 तैतद्दलंबुधाः । वदता स्यार्थमखिलम् यथाविद्यामहन्तथा ॥
 तच्छ्रुत्वा तद्दलं दृष्ट्वा तज्जुः पण्डितास्तदा । वयन्नविद्वान्पत्र
 स्या स्यार्थं शास्त्रार्थमण्डितम् ॥ १५ ॥ कश्चिद्विद्वान्समा
 कार्यं प्रष्टव्यो बह्वशास्त्रवित् । इत्युक्त्वा ते गतागेहम् ततो रा
 जा विचार्यतु । हरिचंद्रं समाह्वय दिल्लीतः स्वपुरं द्विजम् ॥
 आदिदेश दलं ह्येतद्दृष्ट्वा वननिवासिभिः । रंगाचार्यैरसादीय
 प्रश्नोत्तरविभूषितम् । कृतं तदर्थो विज्ञेयो मया तत्कथ्यतां
 त्वया ॥ १७ ॥ इत्याकर्ण्य तदा पत्रं गृहीत्वा तद्विचार्य च ।
 उवाच भूपतिमिप्रो धार्ज्यमात्रावलम्बनः ॥ १८ ॥ पत्रार्थ
 समयाज्ञातः खण्डनञ्च कृतं मया । वाराणशीस्य विदुषां का
 रयित्वा त्रसंमतिम् ॥ १९ ॥ आवयिष्यामि भवत इत्युक्त्वा

सहतेनसः । आगत्यकाशीं कल्कत्तापुरं गन्धामहीक्षिता ॥
 आह्नोऽस्थितः पश्चात् संमतिं बद्धवानृणाम् । कारयामा
 सकेशां च न्नाम्नातत्राकरोत्स्वयम् ॥ २१ ॥ तत्र केपिन जा
 नन्ति यद्वत्तं लिखितं दले । जनाः संमतिकर्तारो निमील्यै
 बालिखं दृशौ ॥ २२ ॥ केशाञ्चिद्दापयिष्यामि मुद्राः पञ्चहि
 रण्मयीः ॥ २३ ॥ इत्युक्त्वाऽकारयस्तेष्वम् केषु चिद्विदुषां
 पुनः । जयपत्तनभूपालैर्वैश्वेभ्यः पुरातनैः ॥ २४ ॥ दत्ता
 निविशुपूजायै यान्याच्छिद्यतु तानिवः । ग्रामारण्यगृहादी
 नि दापयिष्यामि पण्डिताः ॥ २५ ॥ इत्युक्त्वाऽकारयामास
 हत्वा चरमतं द्रितः । आजगाम ततो राजा कल्कत्तातोऽत्र
 सानुगः ॥ २६ ॥ अत्रत्यैर्वैश्वैः पत्रं प्रेषितं राजसन्निधौ ।
 विवादाय वयं सर्वे सन्नद्धा यदिकोपिते ॥ २७ ॥ विद्वान्स
 मीपेण क्लोत्स्वि विवादाय तदा त्वया । आह्नापितः सभायां स
 विचारं कुरुता द्रुतं ॥ २८ ॥ भवांश्च काशिराजश्च शृणुतं
 जल्पमादरात् । वादं वा तत्र विद्वांसो मध्यस्थाः संत्वमतसराः
 तत्र ते पण्डितो जेता यदिकारयसंमतिम् । नो चेत्तून्नी भवायु
 ष्मन् किं दृष्ट्या कलहेन ते ॥ २९ ॥ वित्तित्येत्यन्ततो दृष्ट्वा तत्प
 त्रं स्वकरागतम् । इत्याह राजा सर्वेषामग्रतः स्वयमेव तान् ॥
 नाहं विवादार्थमिहागतोऽस्मि स्वकीयसिद्ध्या तं विवेचनाय ।

पृच्छामिसर्वान्विदुषोत्रयूयं भोकेनवार्दं कुरुतप्रसह्य ॥ ३२
 इत्युत्कासगतो राजा स्वांपुरीमाशुसद्विजः । पश्चात्काशिस्थ
 विद्वांसोऽनुतेपुस्तद्वचसति ॥ ३३ ॥ स्मारंस्मारयेतुचक्रु स्म
 मतिं राजपत्रके । एतस्मिन्समयेकाश्यां विद्वांसः केचनापरे ॥
 नतत्रसंमतिंचक्रुः काशीराजो महामनाः । धर्मसंस्थापकस्त्वे
 ननु तोषातीतमत्सरः ॥ ३४ ॥ एतस्मिन्समये विद्वान्
 रंगाचार्यः प्रसन्नधीः । दृंदारण्यात्समायातः कोलाहल
 दिदृक्षया ॥ ३५ ॥ तथापरश्चरंगार्यो रीमावासी महामनाः
 समागतश्चताभ्यां तत्प्रश्नोत्तरैर्युतं । हरिचंद्रोक्तदोषा
 णां तूलानां दावसंमितम् ॥ ३६ ॥ काश्यां मध्यस्थविद्वत्सु
 विचारार्थमुसमर्पितं । तेदृष्ट्वा तद्विचार्योचुः कथुवां कचसद्विजः
 हरिचंद्रः कृतत्पन्नः कौत्तरं भवतामिदम् । गुञ्जे रत्नान्यपि
 तानि यथा तद्वद्विधांतिनः ॥ ३७ ॥ इत्युत्कासंमतिंचक्रु रंगा
 चार्यविनिर्मिते । प्रश्नोत्तरदले सर्वे बुधाः काशीनिवासिनः ॥

अत्राष्टौ प्रश्ना प्राधान्येन कृताः ॥

तत्र प्रथमः संप्रदायविषयकः तत्र संप्रदायशब्दस्य कोऽर्थ इति
 पूर्वपूर्वैः स्वशिष्येभ्यः कृतस्योपदेशस्य विषयीभूतो ह्ययः संप्र
 दायशब्दार्थः पूर्वपूर्वैस्त्वस्य क् येनाक्षरं पुरुषं वेदसत्यं प्रोवाच
 ताम् तत्त्वतो ब्रह्मविद्यामिलुक्ताप्रकारेण प्रदीयत उपदिश्यत

समित्याणिरित्याद्युक्तशमदमादिगुणयुक्ते व्यरूपसन्ने व्यरि
 तितद्युत्पत्तेः अयमेवार्थः प्रतितन्त्रार्थइतितान्त्रिकैर्व्यवहिय
 ते अत्र चावान्तरप्रश्नः प्रथमः कतिभेदाइति संप्रदायत्वावा
 न्तरधर्मविषयकोविभाजकता वच्छेदकावलम्बी तत्रोत्तरम्
 श्री रामानुज सध्वशङ्कर भास्करयादव नीलकण्ठादि वेदा
 न्त मीमांसा विचाराधिकृताचार्य गौतमकणादादि न्याय
 शास्त्राधिकृताचार्य भट्टप्रभाकरमिश्रादि पूर्व मीमांसावि
 चाराधिकृताचार्याभिदिस्वस्वपूर्वाचार्योपदेशानुगुण्ये नप्रति
 पादिताः प्रतितंचार्था अनेकविधा इति संप्रदायस्यवज्जत्वम्
 अतएवन्यायादिग्रन्थेष्वितिसंप्रदाय इति संप्रदायविद इति
 लिख्यते यद्यपि भावस्याभावत्वे ना भावस्याभावत्वे न नि
 त्यस्या नित्यत्वे ना नित्यस्यनित्यत्वे न गुणस्य गुणित्वे
 न गुणिनोगुणत्वे न द्रव्यस्याद्रव्यत्वे ना द्रव्यस्य द्रव्यत्वे ना
 न्यस्या नन्यत्वे ना नन्यस्यान्यत्वे न परिणामिनो ऽ परि
 णामित्वे ना परिणामिनः परिणामित्वे ना शोर्महत्वे
 न महतो ऽ शुत्वे न चतत्तदभादिभिः प्रतिपादनेन नववा
 स्त्वुषुविवादः तथापिवैशिष्ट्यभेदात्संप्रदायभेदाः परस्पर
 विलक्षणवैशिष्ट्यावच्छेदेना साधारणप्रतितंचार्थत्वाद्युपग
 मादिति कस्मै प्रयोजनायेति प्रयोजनावलम्बीद्वितीयः प्रश्नः

तत्रेदमुत्तरम् । नहिकोप्याचार्यो मोक्षादन्यत्प्रयोजन
मुद्दिश्यसंप्रदायं प्रावर्तयत् अतो यथायोग्यं स्वरूपसतोच्चात
स्यच संप्रदायस्य मोक्षएवप्रयोजनतयाभिसंहितः यद्यपिमो
क्षे प्रयोजनत्वाभिसंधिः क्वचित्क्वचित् संप्रदायेनास्ति तथा
पितत्प्रतिपादकशास्त्रे परमप्रयोजनतयाऽभिसंहितंफलमेव
तत्रोद्देश्यम् परन्तु सर्वेषांसंप्रदायानां मोक्षाव्यभिचारो
क्लानवेत्पन्यदेतत् नतत्रपर्यनुयोगः कृतोतत्त्वदुत्तरादपि
विरम्यप । इति श्रीः केनवैलक्षण्येनसंसमता इति तृतो
यः प्रश्नः । वैलक्षण्यमसाधारणोधर्मः प्रयोजकत्वरूपंका
रणत्वं ज्ञापकत्वपर्यवसायितृतीयार्थः तस्यसंसमतादृत्यचा
न्वयः तथाचावांतरभेदस्यपरस्परव्यावृत्तधर्मप्रयोज्यत्वात्ता
दृशभेद प्रयोजकासाधारणधर्मविषयिणी जिज्ञासास्वविषया
सिद्धत्वापादिकाग्रदुर्ज्ञायते तत्रेदमुत्तरम् । प्रागेववैसि
ध्यविशेषस्यसमानार्थेषुभेदप्रयोजकतया यद्यपीत्यादिशंकोत्त
रतयाभिसंहितस्य विभागप्रयोजकत्वमिति श्रीः भेदेषुभवत्
संसतिर्नवेति चतुर्थवाक्यविकल्पविषयकंतदनुत्तरणीयम्त
दनन्तर विकल्पद्रूपणसमानोत्तरेणैवसोत्तरत्वादिति श्रीः
संसतिश्चेत्तदाचरणंकुतोना संप्रतिश्चेत्कुतीं ऽ गीक्रियत
इतिषष्ठंवाक्यम् संप्रतिश्चेदित्यत्रसंसमतिशब्देनकिमुक्तंस्या

त् अभ्युपगममात्रं याथार्थ्ये नाभ्युपगमो वापद्याद्यः पक्ष
 स्तदातत्तद्वादिशतगुण्यावलोकनविचाराध्यापनप्रवणानां ज्ञा
 नभावरूपाऽभ्युपगममनुन्मत्तः कोनेतिब्रूयात् यद्यपरः
 पक्षस्तदा परस्परविरुद्धेषु विशिष्टार्थरूपेषु प्रतितं चेष्टवच्छे
 दकावच्छेदेन यथार्थज्ञानरूपमभ्युपगमं स्वस्थाननुन्मत्तः
 कोब्रूयात् संमतिश्चेत्तदाचरणं कुतोनेत्रचसंप्रदायत्वाव
 च्छेदेनः चरणविवक्षितमुतसामानाधिकरण्ये ननद्वितीयः
 सामानाधिकरण्येन तत्समत्वेन तदभावहेतोरप्यर्थन्यो
 ज्यत्वात् नचभवदाचार्यप्रतिपादितात्प्रतितंचादन्यत्राचर
 णाभावेहेतुः पर्यनुयुज्यत इतिवाच्यम् आचरणप्रयोजकस्य
 यथार्थाभ्युपगमस्याभावस्यैवयोगक्षेमसाधारणतत्कारण
 त्वात् अतएवनद्वितीयः अवच्छेदकावच्छेदेनाचरणप्रयो
 जकस्ययथार्थज्ञानस्याभावात् असंमतिश्चेत्कुतोऽगीक्रियत
 इत्यत्राप्यनभ्युपगमेऽगीकारः पूर्वोक्तानाचरणप्रतिकोष्या
 चरणरूपः किंनिबन्धनइतिहेतुपर्यनुयोगःकृतः तन्ननह्यव
 च्छेदकावच्छेदेनास्तदाचरणंयुष्माभिरनुभूयतइतिनतचहे
 तुपर्यनुयोगः किन्तुसामानाधिकरण्येनाचरणेऽस्यात् तन्न
 यथार्थज्ञानरूपाचरणहेतोस्तत्वेनासंमतेरभावात् अयंप
 र्यनुयोगोऽत्यंतसंभवी अत्रैवविकल्पदूषणवाक्येकिंवर्ण

निष्ठ इतिवाक्यम् जिज्ञासाबोधककिंपदं वेदितं दृश्यते तस्या
 यमर्थो भवेत् उपरितनवाक्यानुसारात् वर्णनिष्ठत्वं वर्णवि
 शिष्टपुरुषनिष्ठत्वं वर्णश्चब्राह्मण्यादिः तदेननिष्ठत्वञ्चतदधि
 कारकात्वम् तस्य च संप्रदाये साक्षादसम्भवात्तत्ज्ञानस्यानुष्ठा
 नपर्यवसापिनस्त्वद्वत्वं वाच्यम् तथा च संप्रदायज्ञानस्यानुष्ठा
 नपर्यवसायिनो ऽधिकारो वर्णः वर्णत्वावांतरधर्मविषयक
 जिज्ञासाविषयइति पर्यवस्यति तत्रोत्तरम् संप्रदायांतरेष्व
 ऽधिकारस्यास्माभिरवक्तव्यतया ऽस्त्युक्तं वाच्यं संप्रदाये स
 उच्यते सर्ववर्णनिष्ठइति तथा च वर्णत्वावच्छिन्नाधिकारइत्यर्थः व
 र्णत्वं च सर्ववर्णनिष्ठो धर्मः स च जातिरूपाधिर्वैतन्यदेतत् स
 र्ववर्णनिष्ठत्वं तावदित्यम् संप्रदायप्रयोजने मोक्षे सर्वेषामधि
 कारो ऽस्त्युक्तं वाच्यं त्वमात्रसापेक्षं त्वात्तस्य तदुपाये प्रतितं चार्थं
 ऽर्थित्वं सामर्थ्यञ्चापेक्षितं अर्थित्वञ्च फलविषयिणीच्छा
 सामर्थ्यं वैदिकउपासने भक्तिशब्दवाच्ये ग्निविद्यावत्वम् स्ना
 त्तच नामसंकीर्तनपुण्यदेश वासतीर्थस्नानादीना मेवांगत्वा
 त्तदनुगुणसामर्थ्यम् अत्रोपासनस्य भक्त्यै वैदिकत्वस्मार्तत्वभेदः
 कथमिति चेदेवम् वैदिकवेदाधिकारि चैवर्णिकमात्रानुष्ठेयय
 ज्ञादिकर्मगकतया वैदिकत्वम् स्मृतिपुराणाद्युक्तनामसंकी
 र्तनादिगौणभक्तिशब्दाभिधेयतीर्थस्नानाद्यंगकतया स्मार्तत्व

मिति तत्रप्रथमस्यचैवर्षिकाधिकारकत्वमेव द्वितीयस्यतुवर्ष
चतुष्टयाधिकारकत्वम् यथा स्वर्गरूपफलप्रतिश्रुतिस्तुत्यादि
भिरुपायत्वेनाभिहितानां ज्योतिष्टोमद्विपूर्यमासा दियाग
विशेषगंगास्नानादीनांमध्ये यागस्यचैवर्षिकाधिकारकत्वम्
गंगास्नानादीनांतुसर्ववर्षाधिकारकत्वम् एवंश्रुत्यादिप्रतिपा
दितेप्रपदनेषु पायगिमेपेऽनेकहेतुभिर्भक्त्याद्यनधिकारिभि
रधिकार्यै पुरुषविद्याद्यानुकूल्यसंकल्यादिश्रौतस्मार्तांगकेपि
चैवर्षिकाचातुर्वर्षिकाधिकारकत्वं बोध्यमिति एवं सप्तमवाक्य
घटकं किमाश्रमनिष्ठ इतिवाक्यमप्युक्तार्थकमुक्तोत्तरकम् प
रंतुसर्वाश्रमवहिर्भूतस्यविदुरादेरप्यधिकारो बोध्य इति श्रीः
वर्णनिष्ठश्चेत्संप्रदायपूर्वकोवर्णोवर्णपूर्वकः संप्रदायोवेतिसप्त
मंवाक्यम् आश्रमपूर्वकश्चेत्तदा संप्रदायपूर्वकश्चाश्रमश्चाश्र
मपूर्वकः संप्रदायोवेत्यष्टमंवाक्यम् । तयोरिदमुत्तरम् संप्र
दायपूर्वकोवर्णः संप्रदायपूर्वकश्चाश्रमइत्याभ्यांसंप्रदायस्यव
र्णोऽश्रमकारणत्वं पृष्टमुतवर्णोऽश्रमकालपूर्वकालसंबंधोवा व
र्णपूर्वकः संप्रदायः आश्रमपूर्वकः संप्रदायइत्याभ्यामपिवर्णो
ऽश्रमयोरपिसंप्रदायकारणत्वं पृष्टम् तत्तत्कालपूर्वकालसंबं
धमात्रं वा तत्रोभयत्रप्रथमपक्षो न संभवति अतस्तत्संप्रदाय
मात्रस्यवर्णोऽश्रमकारणत्वासंभवात् वर्णोऽश्रमयोश्चनित्यानि

त्यसंप्रदायत्वावच्छिन्नकारणत्वासंभवाच्च नचवर्णाश्रमयो
 र्त्संप्रदायकारणत्वंनष्टम् वर्णपूर्वकः संप्रदायः आश्रमपूर्व
 कोवासंप्रदायइतिवाच्यैकदेशाभ्यां किन्तुअनुष्ठानपर्यवसापि
 संप्रदायज्ञानकारणत्वमितिवाच्यम् कारणत्वस्याधिकारत्वा
 नवच्छिन्नस्यवक्तुमशक्यतया ऽधिकारत्वेनकारणत्वस्यवर्णाश्र
 माणांसर्वेषामुक्तत्वात्किंवर्णनिष्ठइतिप्रश्नोत्तरे अन्यविधस्य
 कारणत्वस्यशब्दमात्रनिष्ठस्य संप्रदायशब्दनिरूपितस्यवर्णा
 श्रमाणामसंभवएवउभयोरप्युत्तराश्रित्यपक्षे इदमुत्तरम्संप्र
 दायस्यवर्णाश्रमाणामपिवेदशास्त्रैकमूलतयासर्वेषुकल्पेष्वनु
 वर्तनात्परस्परकालपूर्वकालसंबंध उभयेषामस्तीतिविरोधा
 भावेन विकल्पएवासंभवीति संप्रदाय ज्ञानस्यानुष्ठानपर्यव
 सायिनोवर्णाश्रमाणांचैवमेवेति श्रोः कियत्कालात्प्रवृत्त इ
 तिद्वितीयः प्रधानः प्रश्नः तत्रयज्ञोपासनज्ञानादिकंकियत्का
 लात्प्रवृत्तमितिप्रश्ने किमुत्तरम् अनादिसिद्धवेदैकसिद्ध
 कत्वादनादिकालात्प्रवृत्तमित्युत्तरंयदिस्थात्तदात्रापितदेवो
 त्तरमेवेहितादृशप्रधानप्रभावलंबीन्यऽष्टौवाक्यानि तत्रप्रथ
 मंवाक्यं तत्रबहुकालात्प्रवृत्तस्यैकमन्वादिगंधेष्वदृष्टत्वात्तद्वि
 लक्षणत्वाच्चकथंप्रमाणमिति अस्यायमर्थः स्यात् यदिबहुका
 लात्प्रवृत्तस्तदामन्वादिभिरपितत्कालवृत्तिभिर्दृष्टः स्यात् तै

दृष्टश्चेत्स्वगन्धे पुष्पुतिषु वक्तव्यत्वं चोक्त्यभावात्तैर्न दृष्ट एव
 तद्वदधर्मविलक्षणत्वादस्य कथं प्रमाणमिति अत्रोत्तरम् ।
 मन्वादीनां त्रिकालवृत्तैर्द्विधिकातीन्द्रियसकलपदार्थवेदिनां व
 ङ्गकालवृत्तच्छास्त्रसंप्रदायदर्शनं मस्यैव वस्तुतिषु तदनुक्तिर्न
 दर्शनाभावसाधनम् न हि तैर्दृष्टः सर्वोऽप्यर्थस्तैरभिहितः के
 षांचित्सामान्यधर्माणां प्रतिपादनमात्रे खलु प्रवृत्तास्ते तदु
 क्तधर्मवैलक्षण्यमात्रेण प्रमाणत्वं न संभवति स्वस्मृतौ मनुना
 नानुक्तास्यापि भर्तृनुमरणादिधर्मस्य प्रतिवृत्तानुष्ठेयस्य सर्वै
 र्वैदिकैः प्रामाण्याङ्गीकारात् ननु मनुना तस्यानुक्तत्वेऽपि याज्ञव
 ल्क्यादिनोक्तत्वात् सन्वयविपरीताया सास्मृतिर्नैव शस्यते इति
 स्मृत्युक्ता प्रामाण्यहेतुमनूपदिष्टधर्मविरुद्धत्वाभावाच्च प्रा
 माण्यमिति चेत्तर्हि प्रथते किं पाणिपिहितमिदम् किंच सामा
 न्यधर्ममात्रप्रतिपादनपरेण मनुनानुक्तमप्युद्धर्षपुण्ड्रतिर्यक्पु
 ण्ड्रतुलसीपद्माक्षरुद्राक्ष मालाष्टदभक्षत्रिदंडैकदंडधारणं
 तत्तत्संप्रदायिभिः प्रमाणतया स्वीक्रीयते नु श्रीयते च न चैके
 न मनुना स्मृतत्वेऽपि तेषां स्मृतीरोऽन्येऽप्युपलब्धं तद्वति वाच्यम्
 प्रथते पिहारीतवसिष्ठादिभिः स्मार्त्तभिरस्मृतसंप्रदायार्थस्या
 प्यसंशयत्वात् तत्वात् सामान्यधर्मपरमन्वादिस्मृत्यविरुद्धत्वा
 च नाप्रामाण्यशंकावतारः यदि च भवत्संप्रदायप्रतिपादि

क्रानां वसिष्ठहारीतसनकादि स्मृतीनां भवदीयकल्पितत्वा
 द्भवत्संप्रदायाप्रतिपादिकानां वसिष्ठादिस्मृतीनामुपलब्ध
 मानत्वाद्भवत्संप्रदायस्याप्रामाण्यमिति विभाव्यते तदा भवंत
 एवोपहसनीयास्तुः तथा ह्यस्मत्संप्रदायप्रतिपादिकानां हा
 रीतादि स्मृतीनामस्मत्संप्रदायार्थविद्वद्धार्य प्रतिपादिका
 नांच तासांसत्वे प्यस्मत्संप्रदायार्थप्रतिपादिकानां तासांतत्क
 र्त्तृकत्वसंभवेनास्मदीयकल्पितत्वं नोत्प्रेक्षाहंस्नहि कर्ममी
 मांसाप्रवृत्तेन जैमिनिना पूर्वकांडे ब्रह्मतदुपासनादीनांसत्वा
 प्रतिपादनेऽपि प्रत्युत देवताभाचस्य शब्दमयत्वप्रतिपादनेन ब्र
 ह्मस्वरूपादौ विप्रतिपत्युपदेशेऽपि साक्षादप्यविरोधं जैमिनि
 रित्यादिना वादरायणोक्तस्य जैमिनिमतस्य ब्रह्मस्वरूपाद्यं गी
 काराभ्यभिचारिणो जैमिन्यनभिमतत्वम् तथा सति वादराय
 णस्यानाप्तत्वापत्तेः एवं रजिपुत्रव्यासो हार्यं लोकायतमतं प्रव
 र्त्तयता सुरगुरुणा वृहस्पतिना प्रणीतायाः वैदिकोपजीव्यायाः
 स्मृते रप्यतत्कर्तृकत्वान्यकर्तृकत्व प्रामाण्यानि स्थिरिति श्रीः
 स्वल्पकालाच्चेद्धर्मादिनिर्णयस्तद्विधिस्तत्फलानि च तेषां सर्व
 चोपलब्धमानत्वात् किमर्थं प्रवृत्त इति अस्यायमर्थः भवत्संप्र
 दायश्चेत्स्वल्पकालात्प्रवृत्तस्तत्पूर्वकालेऽपि धर्मादिनिर्णयत
 द्विधितत्फलानां साधिकाराणां तैस्तैः कृतेषु गंधेषु सर्वचोपल

व्यमानत्वात्संप्रदायविशेषस्य तस्यैवोपजी व्यत्वाद्युभयत्संप्रदा
 योनवीनः किमर्थं प्रवृत्त इति तत्रोत्तरम् स्वल्पकालात्प्रवृत्त
 त्वं तावदस्यदनभिमत मेवानादिकालात्प्रवृत्तत्वस्यानुपदमुक्त
 त्वादेव धर्मादीत्यादितत्फलानि च तेषां सर्वत्रोपलभ्यमानत्वा
 दित्यत्र सर्वत्रेत्यंतेन किंच वेदार्थगुण्याविवक्षिता उत संग्रहकारा
 णाम् शंकराचार्यनीलकण्ठभास्करयादववैद्यनाथा दीनां गु
 णाः नाद्यः अस्य पर्यनुयोगस्यानुपदोक्ता संग्रहकाराणामप्या
 पत्तेः न च श्रुतिस्मृतिस्त्रिणादिषु संशयविपर्ययनिवृत्तिपूर्वकस
 व्यक्प्रतिपत्तेः अस्मादादीनां सव्यक्प्रतिपत्त्यपेक्षितसकलोपक
 रणशून्यानामलोपकरणानामज्ञानामसंभवेन संप्रतिपत्त्यर्थं
 पूर्वोक्ताः संग्रहमकुर्वन्नितिवाच्यम् तादृशश्रुतिस्मृतिप्रतिपाद्य
 स्यात्सोद्यप्रतितंचार्थस्य संप्रतिपत्त्यर्थमेवास्मात्पूर्वाचार्यैः प्रव
 र्तितात्वादस्मात्संप्रदायस्य नांत्यः पूर्वोक्तसंग्रहकर्तृणामिवास्मा
 दाचार्याणामपि तत्तत्संग्रहीचनभिहितास्मात्प्रतितंचार्थप्र
 तिपत्तये प्रवृत्त्युपपत्तेः अपूर्वस्याप्रवृत्तत्वाच्चेति श्रीः किंच वेद
 पुराणेतिहासादिषु प्रचुरतया धर्मनिर्णयस्तत्फलनिर्णयश्च वर्त
 तएव पुनर्नवीनरीत्या ऽ शास्त्रीयया किंप्रयोजनमिति वक्तव्यमि
 ति तृतीयं वाक्यम् तत्रेदमुत्तरम् वेदपुराणेतिहासादिषु स
 र्वेषां धर्मफलानां निर्णयो ऽ न्येव तद्यापि शंकरादयः पूर्वाचा

र्थावैद्यनाथादयश्च स्मृतिसंगहीतारस्तत्तद्धर्मफलं च स्वर्गं ये
 षु प्रत्यपादयन्तस्किमर्थमिति प्रष्टव्यम् यदि वेदादिषु प्रचुरतया
 प्रतिपादितानामपि सांगधर्मफलानां तद्विचारयोग्यताशून्या
 नामज्ञानांतद्योग्यतावतामप्यलसानां तादृशसांगधर्मफलसं
 प्रतिपत्त्यर्थं तेषां प्रवृत्तिरिति चेत्तर्हि वेदेतिहासपुराणादिषु
 प्रचुरतया प्रतिपादितानामप्यत्यंतितंचार्थानां सांगानांसफ
 लानां वेदादिविचारयोग्यताशून्यानां याग्यानामप्यलसा
 नांसंप्रतिपत्तये ऽ स्यादीयाचार्याणामपि प्रवृत्तिरिति विभावय
 नवीनरीत्या ऽ शास्त्रीययेति यदुक्तं तदत्यंतमसंगतम् अत्र
 द्रोतेः कथमशास्त्रीयं त्ववेदविषयार्थप्रतिपादनानुगुण्यादि
 तितुनयुज्यते वेदार्थप्रतिपादना नुगुणरीतेर्वेदविषयार्थप्र
 तिपादनानुगुण्यासंभवात् यदि वेदार्थनिर्णयप्रवृत्तशंकरभा
 स्कर नीलकण्ठ तदुपहंशणमृत्यर्थं प्रतिपादनप्रवृत्तवैद्यना
 थादि गन्धोक्तार्थप्रतिपादनानुगुणरीतिविरुद्धत्वादित्युच्य
 ते तर्हि शंकर यादव नीलकण्ठादीनां रीतेर्वैद्यनाथनिर्णयसिं
 धुकारादीनां रीतेश्च तदङ्गं यकटं तत्तद्वादिरीतिविरुद्ध
 तया सर्वासां रीतिनाम शास्त्रीयत्वापत्तेः रीत्यां नवीनत्वं
 च न दोषावहम् एतत्कालपर्यंतं ब्रह्मानंदादिभिर्नवीननवी
 नायारितेः स्वस्वर्गं येष्वनुसृततया तत्तद्गुणानामप्यनुपादेय

तापातात्किंप्रयोजनमित्यस्यसंप्रदायसंप्रतिपत्तिद्वारामोक्षेण
 वप्रयोजनमि युत्तरमसद्युक्तमएतत्तृतीयवाक्यघटकमिदं वा
 क्यम् आचार्यश्चक्रे इति तत्रेदमुत्तरम् अयंप्रश्नो यदि यत्किं
 विशेषविषयकस्तदानोत्तरार्हः आचार्यस्यदेशकालसंप्रदाय
 भेदेनभिन्नभिन्नतयाव्यक्त्यनुगमासंभवात् यद्यसाधारणाका
 रविषयकस्तदात्राचिनोति हि शास्त्रार्थानाचारे स्थापयत्यपि स्व
 यमाचतरतेय सात्तदाचार्यः ईरित इत्युक्तं शास्त्रविचारज
 न्यशास्त्रार्थज्ञानाधीनशास्त्रार्थानुष्ठातृत्वं उपदेशस्वानुष्ठाना
 ध्यांस्वशिष्याणांस्वानुष्ठितशास्त्रार्थानुष्ठापकत्वं च समुदितमा
 चार्यप्रदपट्टतिनिमित्ततयोक्तवचनोक्तमसाधारणाकारः त
 द्विज्ञानार्थं सगुरुमेवाभिगच्छेत्समित्याणिः श्रोत्रियं ब्रह्म नि
 ष्ठं तं सै सविद्वानुपसन्नापेत्यारभ्ययेनाक्षरं पुरुषं वेदसत्यं प्रोवा
 चतांतत्वत इत्यादिश्रुत्या ब्रह्म निष्ठमित्यनेन विवेकोत्पन्नज्ञानस्य
 विद्वानित्यनेन तदर्थानुष्ठानस्य तत्त्वतो प्रोवाचेत्यनेन ब्रूयादित्य
 र्थकेनोपसर्गोद्योतितानुष्ठानपर्यन्तोपदेशमभिदधता ऽ र्थानु
 ष्ठापकत्वस्य चोक्तत्वात्तत्रवर्णनिर्देशो देश निर्देशो वंशपरंपरा
 निर्देशश्च वक्ता य इति पंचमं वाक्यम् तत्रोत्तरम् सत्संतानप्रसू
 तः सदाचारनिष्ठो वेदविदेव ब्राह्मण आचार्यो भवति सत्संतान
 प्रसूत इत्यनेन जनककुलद्वयशुद्धिरुक्ता सदाचारनिष्ठ इत्यने

न तादृशकुलप्रसूतस्यापि विहीनाचारस्य नाचार्यत्वमित्युक्तम्
 वेदविदित्यनेन वर्णानुगुणकुलद्वयशुद्धियुक्त तदनुगुणाचार
 निष्ठान्नैवर्णिकव्यावृत्तिः नैवर्णिकेष्वपि च त्रविशां नाचार्यत्वं
 आचार्यश्रत्यस्याध्यापकत्वस्यासंभवात् इति वर्णनिर्देशः देश
 निर्देशस्तु न कर्तुं शक्यः कुत्रापि देश उत्पन्नस्य तिष्ठतश्चोक्तगुण
 विशिष्टस्याचार्यत्व संभवात्क्वचिक्वचिन्महाराज द्राविडेषु च
 भूरिशः ताम्रपर्णी नदीयन्त्रे त्यादिकं भागवते योगीश्वरवचनं
 वासुदेवभक्तिं दुर्लभं मानस्य राज्ञो जनकस्य देशविशेष
 संबन्धिनो विशेषजलसंबन्ध निर्मलीकृतांतःकरणानांतद्भ
 क्तिराहारशुद्धिन्यायेन सुलभेति तादृशदेशस्य विशालत्वात्त
 स्मिन्देशे उक्तानां पंचानां नदीनां प्रायशो व्याप्तत्वात्तत्र मनु
 ष्याणां बहुत्वाच्च न सा दुर्लभेत्युक्त्वा शंका मपनुदति परंपरा निर्दे
 शश्च क्रियत एव लक्ष्मीकांतमारभ्या सादाचार्यपर्यन्तम् यथा वा
 नारायणं प्रज्ञभुवं वसिष्ठमित्यादिना शंकराचार्यपर्यंतं परंपरा
 निर्देशो द्वैतिभिः क्रियते एव मन्यन्त्यसंप्रदायिभिरपि यथैतो
 ह्यं परंपरानिर्देशः क्रियत इति किंच ब्राह्मणादृते ऽन्यवर्णोपि
 स्वस्याचार्यत्वं कर्तुं शक्नोति न वेति पंचमं वाक्यम् तत्रेदमुत्त
 रम् ऋते ऽन्यपदयोः पुनरुक्तिमना दृष्ट्यापि दीयते ब्राह्मणाद
 न्योऽपि स्वस्याचार्यत्वं कर्तुं शक्नोति तथा हि मनुस्मृतौ द्वितीये

ऽध्यायेऽहं धानः शुभां विद्यामाददीतावरादपि अंत्यादपिप
 रं धर्मं स्वीरत्नं दुष्कुलादपीति अत्र मुक्तावलीकल्लू कभदृश
 ताव्याख्या अद्धान इति अद्वायुक्तः दृष्टशक्तिंगारुडादिविद्या
 अवराच्छूद्रादपि गृह्णीयात् अंत्यश्चंडालस्तस्मादपि जातिस्म
 रादेर्विहितयोगप्रकर्षात् दुष्कृतशेषोपभोगार्थमवाप्तचंडा
 लजन्मनः परं धर्ममोक्षोपायमात्मज्ञानमाददीततथा ज्ञानमे
 वोपक्रव्यमोक्षधर्मप्राप्यज्ञानं ब्राह्मणात्क्षत्रियादौ श्याच्छू
 द्रादपि नीचाहंभीक्षां श्रद्धातव्यं अहं धाने न नित्यं न अद्धिनं ज
 न्ममृत्युविशेष इति तथा महाभारते कौशिककथायां धर्मव्याध
 वृतांतैकश्चिद्विजातिप्रवरो वेदाध्यायीतपोधनः तपस्वी धर्मशी
 लश्च कौशिको नाम भारतदूत्यारभ्य अतिक्रामन्नरण्यानि गामां
 श्वनगराणि च ततो जगाम मिथिलामिति बज्रदूरदेशात्तस्य मि
 थिलागमनमुक्त्वा धर्मव्याधमष्टच्छत्सं चास्य कथितो द्विजैश्च
 पश्यत्तत्र गत्वांतः सूनामध्ये व्यवस्थितं मार्गमाहि शमांसा
 दिविक्रीणंतं तपस्विनं व्याकुलत्वाच्चक्रेष्टुणामेकांते संस्थितो
 द्विज इत्यन्यपरस्य तस्यावसरप्रतोक्षणं मुत्कानमस्कृत्वा
 ब्राह्मणेभ्यो ब्राह्मीं विद्यां निबोधमइति व्याधस्य ब्रह्मोपदेष्टृत्व
 मुत्काप्रदक्षिणमथोक्तत्वा प्रस्थितो द्विजसत्तम इति कौशिके
 न व्याधे परिचर्याकृतं त्युक्ताम् एव त एकादातुमुनयः प्रातर्ज्जतज्जता

मनयः सत्प्रतंसूतमासीनंपपक्षुरिदमादरात् त्वन्नःसंदर्शितो
 धात्रादुत्तरंनिहतीर्षतां कलिंसत्वहरंपुंसां कर्णधारमिवा
 र्णव भित्वादिनासूतस्याचार्यत्वोपयोगिसत्कारकर्तृत्वं सत्प्र
 तमिथादिनोक्तम् उत्तर संदर्भेणसूतस्योपदेष्टृत्वमुक्तमेवेति
 श्री शक्तोतिचेत्तदाशास्त्रविद्वद्भिमितिषड्वाक्यम् नोचेत्तर्हि
 कुतश्चाचार्यत्वमितिसप्तमंवाक्यम् तदुभयमपिदत्तोत्तरम् ।
 शक्तेःशास्त्राविरोधस्यचोक्तत्वात् आचार्यत्वस्यव्यक्तिविशेषेषु
 जातिनिरपेक्षत्वज्ञानमात्रसापेक्षत्वयोरुक्तत्वात् परंतु येज
 न्मान्तरानुवृत्ततपोविशेषादिद्वजातिस्वरणज्ञानादयः फल
 विशेषभोगार्थमवाप्त चैवर्णिकेतरजन्मनः तेषामेवोपदेष्टृत्वसं
 भवोनान्येषामितिपूर्वोक्तप्रमाणादिभिरवगम्यतेइतिश्रीः तदु
 पदेश्याश्च हीनवर्णोपदेश्याः कथङ्कल्याणभागिनः स्युरिति
 अष्टमंवाक्यम् तत्रेदमुत्तरम् यथाकौशिकादयःशौनकादयो
 मुनय इति किञ्चकिमिदं हीनवर्णत्वं ब्राह्मणान्यवर्णत्वमि
 तिचेत् किन्तद्ब्राह्मणत्वं ब्राह्मण्यांब्राह्मणाद्ब्राह्मण्यांब्रा
 ह्मणाद्वाजातत्वमिति तुनयुक्तं प्रथमेविलोमस्यापिनापिताद्
 ब्राह्मण्यांजातस्य चाण्डालत्वेनाभिलपनीयस्य ब्राह्मणत्वं
 स्यात् तच्चस्वरथवहननियुक्तप्रीडितेवत्ससंदर्शनसंजातल्लेश
 यागर्दस्याचण्डालत्वेन बोधितस्यसतंगास्यस्यब्राह्मणत्वाभि

मानिनः कस्यचित् ब्राह्मणत्वावाप्त्यर्थं तत्पसोऽनवाप्तेऽस्य
 नान्तप्रतिपादकभारतानुशासनिकपर्वविहृदधम् द्वितीये वा
 ह्मणाच्छ्रद्धायां जातस्य तत्त्वापत्तिः तृतीये कुण्डगोलकविशेषे
 ऽतिव्याप्तिः अत्राप्तिश्च विष्वाभिन्नवीतिहोत्रयोः तत्र विष्वा
 मित्रेण हितपक्षमारोहितचतुराननवराष्ट्रध्वम् ब्राह्मणत्वम्
 वीतिहोत्रेण हि अनायासेनैव काशिराजं प्रतर्ह्यनं जिघांसया वी
 तिहोत्रमनुधावंतं स्वाश्रमदेशमागतं प्रतिब्राह्मणादन्योऽस्म
 दाश्रमपदे कोपि नास्तीति कस्यचिन्मुनेर्वाक्येनावान्तदानीं
 तंतदाश्रमस्थेनेति सुस्पष्टं भारते तदाहमनुर्वितीयाध्याये योऽ
 नधीत्यद्विजो वेदमन्यत्र कुरुते श्रमं स जीवन्नेव शूद्रत्वमाशुग
 च्छतिसान्वयदति तथारण्यपर्वणि अजगरोपाख्याने ब्राह्मणः
 को भवेद्वा जन्निति न ऊषप्रश्नोत्तरतया सत्यं दानं च माशीलमा
 नृगंस्यंतपो ह्यणा दृश्यते यत्र राजेद्रं सब्राह्मण इति स्मृत इति
 युधिष्ठिरेणोक्तम् तदुपरिशूद्रेष्वपि च स चंदनमक्रोध एव
 चेति सत्याद्युक्तब्राह्मणलक्षणस्य शूद्रेष्वतिव्याप्तिमाशंकमाने
 न ऊषे शूद्रे तु यद्भवेच्छ्रद्धा द्विजे तच्च न विद्यते न वै शूद्रो भवेच्छू
 द्रे ब्राह्मणो न च ब्राह्मणः यत्रै तल्लभ्यते सर्पं दत्तं सब्राह्मणस्ततः
 यत्रै तन्न भवेत्सर्पतं शूद्रमिति निर्दिशेदिति वां क्येन तस्यापिल
 व्यत्वे नातिव्याप्तिः परिहृता तथायदितेष्टततो राजन्वाह्मणः

प्रसमीक्षितः दृष्टाजातिरुदायुष्मन् कृतिर्यावन्नाविद्यत इत्या
 शंक्यजातिरत्रमहासर्पमनुष्यत्वे महामतेसंकरात्सर्ववर्णा
 नादुष्परीक्ष्येतिमेमतिरितिसत्याद्यतिरिक्तं ब्राह्मण्यादि दुष्प
 रीक्ष्यमित्युक्तम् तथा तत्रैवभारतेकौशिकंप्रतिधर्मव्याधः शू
 द्रयो नौहिजातस्य सद्गुणानुपतिष्ठतः वैश्यत्वं लभते ब्रह्मन् च
 चियत्वं तथैव च आर्ज्यं वेवर्त्तमानस्य ब्राह्मण्यमभिजायत इत्या
 ह व्याचख्यौ चामुं श्लोकं नीलकण्ठः गुणश्रुत एव वर्णविभागो न
 जातिश्रुत इति भाव इति तत्रैव धर्मव्याधंप्रतिकौशिकः सांप्रतं
 चमतो मे सि ब्राह्मणो नात्र संशयः ब्राह्मणः पतनीये शुवर्त्तमा
 नो विकर्मसु दांभिको दुष्कृतप्रज्ञः शूद्रेण सदृशो भवेत् यस्तु
 शूद्रो दमे सत्ये धर्मे च सततोत्थितः तं ब्राह्मणमहं मन्ये वृतेन
 हि भवेद्विज इत्याह एवंविधानमोक्षधर्मादौ बहूनि वचनानि
 द्रष्टव्यानि तथा भविष्यत्पुराणेषु टीकलये ब्राह्मणानधिकृत्ये
 ह ब्राह्मण्यं ब्रूहि किं भवेदित्यादिना ब्राह्मणं प्रति रिषीणां प्रश्न
 मुपक्षिप्य महासंरंभेण ब्राह्मण्यादिन जीवविशेषनियतं नापि
 देहविशेषनियतं नापि विशिष्टनियतं सर्वथा व्यभिचारादित्यु
 क्त्वा एवं शास्त्रोदितन्याय मार्गभ्रष्टास्तु ये नराः वेदानध्यापयं
 तोपि ते धीयानाः श्रुतिक्रमान् ब्राह्मणत्वादिहीयंते दुराचार
 विधायिन इति अध्ययनादिमात्रस्याप्रयोजकत्वमुक्त्वा हरिणी

गर्भसंभूतऋष्यशृंगोमहामुनिः स्वपांकीगर्भसंभूतोपिताव्या
 सस्यसत्तमः गणिकागर्भसंभूतो वशिष्ठश्चमहामुनिः क्षत्रि
 यागर्भसंभूतोविश्वामित्रोमहामुनिः श्रुकीगर्भसमुद्भूतोशु
 कोनाममहामुनिः तपसाब्राह्मणोजातः संस्कारस्तत्रकारण
 मितिब्राह्मण्यादौ बान्धवादिउत्पत्तिमात्रं संस्कारमात्रं
 वानकारणमित्युक्ताउपरितनसंदर्भेणशिखायज्ञोपवीता दी
 नांसुखैस्वर्यभार्याज्ञानभयवीर्यकृत्यंगव्यापारादयः पुष्टिदौर्ब
 ल्यस्यैर्यचापल्यादीनां जात्यनियामकत्वमुक्त्वाक्षमादमोद
 यादानंसत्यंशौचंष्टुतिर्घृणा ध्यानमास्तिश्रमद्वेषो वैराग्यम
 सपत्नतादृत्यारभ्ययएवंभूतमाचारमनुतिष्ठंतिमानवा ब्राह्म
 ण्यं पुस्कलं तेषामित्यादिना सिद्धांतितम् अतो जन्मांतर
 सहस्रं कृततपोविशेषप्रसादितदेवता विशेषप्रसादलब्धज्ञा
 नपूर्तिजातिस्मरादेर्दयासत्यादिब्राह्मणलक्षणसंपन्नस्य जन्मां
 तरकृतदुस्कृतशेषभोगार्थं समासादितशूद्रयोनिजन्मनः कास्य
 चित्पुरुषविशेषस्याचार्यत्वं नशास्त्रविरुद्धम् भवतामुपदेश्या
 चत्वारो वर्णास्त्रयो द्वावेकोवेतितत्राष्टौ वाक्यान्ये तत्प्रश्नवि
 षयाणितत्रप्रधानप्रश्नस्येदमुतरम् चत्वारो वर्णायथायोग्यमुप
 देश्यादिति परन्तु उपदेशकर्मीभूतो मंत्रस्वैवर्णिकात्रैवर्णिका
 धिकारिभेदेन वैदिकतां चिकभेदेन भिद्यते तत्र प्रथमवाक्या बलं

विनांवाक्यानां मध्ये प्रथमं वाक्यं तत्र त्रयोवर्णादिजातयस्त्वेषु ग
 र्भाधानादिसंस्कारपूर्वकयज्ञोपवीतादिगृहणं सावित्रीगृहणं
 च मुख्यमिति तत्रोमित्युत्तरम् परन्तु गर्भाधानादिसंस्कारपू
 र्वकत्वं यज्ञोपवीतादिगृहणस्य यदभिहितम् तेन गर्भादीनां य
 ज्ञोपवीतादिगृहणांगत्वं ज्ञायते तच्च न संभवति तादृशसंस्का
 राणां यज्ञोपवीतादिगृहणं प्रति आरादुपकारकत्वेन सन्निप
 त्योपकारकत्वेन चांगत्वासंभवात्तद्विस्वरूपनिर्वर्तकानां प्रोक्ष
 णं वीक्ष्य वधातपेषणं पुरोडाशादीनां फलां शउपकारकाणां प्र
 याजानुयाजादीनां च संभवति नैवं प्रकृते यदिकालविशेषमा
 चपरत्वं तदोमिति ब्रूम इति श्री तद्वृत्तेदिजातित्वाभावात्वा
 त्यत्वं यथा तथा भवदुपदेशाभावेऽपि किंतथा त्वे भवदुपदेशाभा
 वात्वात्यत्वम् स्नानदानादिकं दृष्ट्याख्यात् तत्र शास्त्रसंमतम् वि
 द्वत्संमतञ्च नो चेत्कुतो विशेषागृह इति द्वितीयं वाक्यं तत्रेदं
 सुतरमवधेयम् गर्भाधानपुंसवनसीमंतोन्नयनजातकर्मनाम
 करणान्नप्राशनचौलोपनयनादीनां स्वस्वकाले ऽनुष्ठानेकाल
 तिक्रमस्येऽप्योऽङ्गशब्दादितः प्रायश्चित्तपूर्वकमनुष्ठानेनैव शि
 कानां तत्पूर्वकं सावित्रीगृहणे च वात्यत्वं नास्ति तद्भावे तु वा
 त्यत्वमिति यथा सामान्यशास्त्रमभिदधाति तथा वैश्वधर्म
 औदंर्ष्येण प्रवृत्तं शास्त्रं वात्यत्वं नाभिदधाति अस्मदीयपूर्वाचा

र्थनियमितक्रमेण शास्त्रसंमतेनोपदेशाभावेपरंतु वैश्वविश
 षत्वं नास्तीतिव ते किन्तु वैश्वविशेषत्वमितिचेत् इदं वैश्व
 वत्वं न जातिः नोप्राधिर्वा किंतु विश्व प्रीतिविशेषविषयत्वं साच
 प्रीतिः पञ्चरात्रादिवैश्वधर्मासाधारणप्रवर्तकशास्त्रोक्त सं
 स्कारविशेषतत्पूर्वकाचार्य विशेषोपदेशविशेषजन्यज्ञानतद
 र्थानुष्ठानजन्या यदितादृशप्रीतिंप्रतिपरंपरयाकारणीभूतसं
 स्कारविशेषपूर्वकास्तदीया चार्यपरंपराप्राप्तमंत्रविशेषोपदे
 शाद्यभावः तदानतस्याः सम्भवदितिअवैश्ववत्वं एतच्चा वैश्ववत्वं
 गायत्रीविधुराणां वैदिकाब्राह्म्यत्वमिव वैश्ववावयंत्याज्यतावक्रे
 दकं मन्यामहेत्याज्यत्वं चास्त्रोद्घोष्यनारोह एवतत्समीपेह्य
 स्तत्पूर्व वार्यपरंपराप्राप्तार्थविशेषविचारादिकं न कुर्महेयथा
 वैदिका ब्राह्म्यसमीपेवेदाध्ययन तदर्थविचारादिकं न कुर्वन्ति य
 दिब्राह्म्यत्वमित्तेन तादृशावैश्ववत्त्वमभिप्रेतमूतदोमितिब्रूमः
 स्नानदानादिकं कृथास्यादिति यदुक्तंतत्सत्यमेव वृथेत्यनेन हि
 निष्फलत्वमुच्यते निष्फलत्वं च न हि फलसामान्याभावोऽपि
 तु तद्विशेषाभावः पूर्वोक्त संस्कारविशेष तदधीनज्ञानानुष्ठानव
 ताऽनुष्ठितं स्नानदानादिकं हि भगवत्प्रीतिविशेषात्मकफल
 विशेषजनकतया वैश्वशास्त्रेषु प्रतिपाद्यते तादृशसंस्कारादि
 शून्येनानुष्ठितं च न तादृशफलविशेषोत्पादाया लभतो युक्तमे

वनिष्फलत्वम् यथा बहुतरुश्चव्यपायाससाध्यं ज्योतिष्ठो
 मादिकमननुसंहितफलेनमुमुक्षुणा नुष्ठितं दयाजसोपिस्त्व
 ह्यन्यज्ञानज्ञानव्यपाश्रयः ब्रह्मविद्यामधिष्ठायतर्तुं नृत्युम
 विद्यये त्यादिप्रमाण प्रतिपन्न ब्रह्मज्ञान पूर्वकमोक्षाख्यफ
 लंप्रतिकारणं भवति तदेव त्रिवर्गनिष्ठे नानुष्ठितं स्वर्गाय स्वा
 द्यामुष्मिकैहिकफलं जनयति तच्च तूर्वोक्तकर्मपेक्षयानिष्फल
 मित्येवाभीधीयते नहि किंचदपि कर्मफलसामान्याभाववद्
 भवत्यत उक्तमवैश्वत्वापरपर्यायं ब्रूयत्यत्र न शास्त्रासंमतम् वै
 श्व शास्त्रेषु पंचरात्रादिषु तथा प्रतिपादनात् अतएव विद्वत्संम
 तंच न हि कश्चन प्रतितं चार्थः सर्वविद्वत्संमतो भवति अतएव वि
 शेषागृह्ययुक्त इति श्री किंचयथावर्णाश्रमधर्मवर्णनं सर्वगृथेषु
 तत्फलवर्णनं च तथा भवत्संप्रदायवर्णनं च कुतो नेति तृतीयं वा
 क्यम् तत्रेदमुत्तरम् न हि वर्णाश्रमधर्मवर्णनं सर्वगृथेषु आदि
 काव्यभूते श्री रामायणे सर्वशास्त्रप्रधानभूतायां ब्रह्ममीमांसा
 यांचतददर्शनात् एवं कर्ममोमांसायामपि न वर्णाश्रमधर्मानि
 स्मृतिषु सामान्यधर्मैर्दंपर्येण प्रवृत्ता सुपुराणादिषु च त
 त्प्रतिपादनमस्तीति चेदुच्यते तदाऽस्मत्संप्रदायस्यापि वैश्वध
 र्मैर्दंपर्येण प्रवृत्ता सुसनकादिस्मृतिषु पञ्चपुराणादिषु पांचरात्र
 शास्त्रेषु च प्रतिपादनमस्तीति संतोष्य भवता किंच मनु स्मृतौ

सोभिध्यायशरीरात्स्वात्सिद्ध्युर्विविधाः प्रजाः अपएवस
 सर्जादौतासुवीर्यमपासृज दित्यनेन श्लोकेनास्मत्प्रतीतार्थे
 वाभिहितः अत्र मुक्तावली अभिध्यानपूर्विकां सृष्टिवदतोम
 नोः प्रकृतिरेवाचेतना स्वतंत्रापरिणमतइति पक्षोनसंमतः
 किंतुब्रह्मैवाव्याकृतात्मनाजगत्कारणमिति त्रिदण्डवेदान्त
 सिद्धान्तएवाभिमतः प्रतिभातीति अतः सर्वगुण्येषु अस्मत्सं
 प्रदायाप्रतिपादनाभिधानं किञ्चिद्गुण्यमात्रावल्लोकिनां बद्ध
 तरगुण्यानवलोकनप्रयुक्तमिति नात्रकश्चिदपराध्यतीति श्री
 भवदाचार्येभ्यः पूर्वाचार्या व्यासादयो न्यूनास्मान्मावाऽधिका
 न्यूनाश्चेत्सकलमार्गविल्लवः स्यादिति चतुर्थमवाक्यम् तत्रेद
 मुत्तरम् । न्यूनास्मान्मात्रा अधिकाश्चेति अधिकत्वं तावदि
 त्यम् व्यासादीनामधिकारविशेषनियतत्वादस्मदाचार्याणाम
 पिस्वसंप्रदायप्रवर्तनोपजीव्य वेदोपट्टं हण पुराणेतिहासवि
 द्यास्थानभूतमीमांसादिकर्तृत्वात् तत्कृतोपट्टं हणविद्यास्था
 नादिकमुपजीव्यै वसंप्रदाय प्रतिपादकत्वादस्मदाचार्याणाम्
 समत्वन्तावदित्यम् तत्कृतविद्या स्थानादिपर्यालोचनेनापितत्र
 तत्रावश्योत्प्रेक्षणीययुक्ति विशेषनिबंधनरूपभाष्यादिमहत्त
 रगुण्यनिर्माणोपयोगे न सर्वविषयकज्ञानवत्त्वात् अधिकत्व
 न्तावदित्यम् अस्मदाचार्या यथास्माकमसंकीर्णार्थविशेषोप

पादनमुखेन ज्ञानानुष्ठाने उत्पाद्य मोक्षसिद्धिपर्यन्तदशावि-
 शेषसंपादकास्तथानव्यासादय इति अतो न्यूनान्नेदित्यादि-
 दूषणमकिञ्चित्करम् आकारविशेषेण न्यूनत्वेऽपि सर्वतो न्य-
 नत्वानिरूपणात् समानान्नेत्तदा तत्कर्तृकगुणानां सर्वत्रा-
 चारः कुतो न हीति पञ्चमं वाक्यम् अत्र भवदाचार्येभ्य इति वि-
 कल्पवाक्ये व्यासादीनामस्मदाचार्यप्रतियोगिकोपकर्षस्तत्प्रति-
 योगिकसाध्यं तत्प्रतियोगिकोत्कर्षश्च विकल्पितः न्यूनान्ने-
 दित्यनेन प्रथमविकल्पार्थास्मदाचार्यावधिकव्यासादिनिष्ठा-
 कर्षदूषणमुक्तम् अनेन वाक्येनाविकल्पितव्यासादिप्रतियो-
 गिकास्मदाचार्य निष्ठसमत्वदूषणमुच्यते तद्यद्यपि संदर्भवि-
 रुद्धं तथापि मध्यमविकल्पार्थपर्यवसन्नास्मदाचार्यनिष्ठव्या-
 सादिप्रतियोगिकसमत्वस्य तुल्यवित्तिवेद्यस्य दूषणमभिधित-
 सितमिति तदुद्धारोत्तरमुच्यते समानान्नेदित्यादिशङ्कावा-
 क्यस्या यमर्थः व्यासादीनां युष्मदाचार्यसमत्वे युष्मदाचार्या-
 णां व्यासादिसमत्वमप्यावश्यकम् एवं सति युष्मदाचार्यगुण्याः
 सर्वत्र कुतो न प्रचरंतीति तत्र सर्वत्र प्रचारो नाम सर्वेषामुपजी-
 व्यत्वं व्याकरणादिनामिव स्यात् अन्यविधप्रचारस्यासंभवात्
 तादृशप्रचारस्यास्मदाचार्यगुण्यनानसंभवतिप्रतितं चार्थविशे-
 ष निष्ठतया संप्रदायविशेषवतामेव तद्गुण्यस्योपजीव्यत्वात् व्या-

सादिपरमर्षिप्रणीतस्मृतीतिहासादि ग्रन्थानां तु सर्वसंप्रदाय
 निदानतया सर्वसंप्रदायप्रजीव्यत्वं यथा व्याकरणादीनां सर्वता
 न्विकोपजीव्यत्वं अस्मत्संप्रदायनिष्ठेषु तु सर्वत्र प्रचारो ह्येवेति
 श्री अधिकाश्चेत्तत्र प्रमाणं वक्तव्यमिति षष्ठं वाक्यम् अत्रेदमु
 त्तरम् आधिक्यं तूक्तरीत्याऽह्येव व्यासादीनां सकलसंप्रदायमू
 लभूत वेदोपबृंहणस्मृत्यादिप्रणयनेन सर्वोपकारकत्वादस्या
 दृशां विदतदुपबृंहणार्थं बोधनतदर्थानुष्ठापनादिमुखेनास्मादा
 चार्याणामेवोत्तरकत्वातिशयः अत्र प्रमाणं च गुरुरेव परंब्र
 ह्मगुरुरेव परागतिरित्यारभ्य यस्मात्तदुपदेष्टा सौ तस्माद्गुरुत
 रोगुरित्यादि श्रुतिरपि मातृदेवो भवपितृदेवो भवाचार्यदेवो
 भवेत्यादिकान् ह्यत्राचार्यपदं व्यासादिसाधारणाचार्यपरम् वे
 दमनुचाचार्येते वासिनमनुषास्ति सत्यं वदधर्मञ्चरेत्यादिप्रक
 रणस्याचार्यपदैकाग्र्यादिति श्रीः श्रुत्याश्चेदुपदेश्यास्तर्हि सच्छ्रु
 द्वा अस्सच्छ्रुद्वा वासाधारणाश्चेदधमाकुतो नोपदेश्या उपदे
 श्या एवेति चेत्तैस्सह वै श्रवत्वेन तुल्यतान्य न तावान्य न त्वं चेत्
 त्कृतपाकादिकथं नांगीक्रियते ऽ गीक्रियत एवेति चेत्तर्हि वै श्रव
 दीक्षायां सर्ववर्णीस्समा इति वदंतो भवंतो धन्या इति सप्तमं
 वाक्यम् तत्रेदमुत्तरम् श्रुद्वा स्मदसत्साधारण्ये नोपदेश्या
 एव तथापि चांडालादीनां नोपदेश्यत्वम् अतन्तिकृष्टानांति

पाददर्शनस्य दर्शनसंभाषणानहाराणांतद्याप्योपदेशासंभवात् सा
 मान्यतः शास्त्रतः प्राप्तमध्यप्रवादवलात्क्वचित्यज्यतः अपवादा
 भावेऽपि देशकालानुरोधेनाप्यननुष्ठानं पुक्तं यथातिथिपूजायां
 शास्त्रतः प्राप्तंगवालंभनं नानुष्ठीयते चैवर्षिकादिसाधारण्ये न
 शास्त्रसिद्धमध्यक्षतयोनिविधवाविवाहादिकं न क्रीयते दशवि
 धपुत्रेषु परिगणितोऽपि पौनर्भवः चेन्नजोपि नांगीक्रियते अतोऽ
 धमानोपदेश्याः वैश्वत्वेन तैस्सह तुल्यतान्य न तावान्य न त्वं
 चेत्कृतपाकादिकथं नांगीक्रियत इति यस्मिंश्चितं तत्तुल्यत्व
 मित्यत्र लेखकप्रमादागतं स्यात् अत्रोत्तरम् वैश्वत्वेन तुल्य
 त्वेऽपि न हितत्कृतपाकांगीकारस्य विवाहादिव्यवहारस्य वा
 प्रसक्तिः सिद्धभैरवीचक्रे सर्ववर्णीनां द्विजातित्वेन सम
 त्वमंगीकुर्वाणा अपि कौलानहि विवाहादि व्यवहारं कुर्व
 ति सर्ववर्णैर्न ह्यस्मत्संप्रदायव्यतिरिक्ता अपि मनुष्यत्वेन तु
 ल्यैश्चंडालादिभिः कृतव्याकादिकमंगीकुर्वन्तिकेचित्कान्य
 कुजादयो ब्राह्मणा इति ब्राह्मणत्वेन स्वसंबंधार्हकृतमपि पा
 कादिकं न भुञ्जते वैश्वत्वेन साध्यं नाम व्यक्त्यन्तरे विषयतया
 वर्तमानो यो भगवत्प्रीतिविशेषस्तद्वत्त्वम् समो हं सर्वभूतेषु न मे
 द्वेऽप्योस्ति न प्रिय इति वदतो भगवत आश्रयणीयत्वे वर्णाश्रमज्ञा
 नाद्यधिकारिवैलक्षण्याधीनवैषम्यशून्यस्याश्रितेषु समानैव

हि प्रीतिः नहि तादृशी प्रीतिर्मर्यादानां च लोकस्य कर्ता कारयि
 ता च सद्रूप्युक्तसर्ववर्णाश्रमादिमर्यादा व्यवस्थापकतत्त्वं तव्यव
 स्थाभंजिका स्यात् वैश्वदीक्षायां सर्ववर्णाश्रमादृतिवदंतो भ
 वंतो धन्यादृत्य च धन्यपदेन अतिरेकलक्षणया ऽ धन्यादृत्युक्तं
 स्यात् तदृत्यं तोपहसनीयम् स्वर्णकरीषयोरपि द्रव्यत्वादिना
 साध्यं वदंतमुपहसन्कश्चिदुपहास्य एव भवति यद्यधमोत्तम
 वर्णानां सर्वात्मना कश्चित्साध्यं ब्रूयात्स उपहसनीयः साधा
 रणधर्मपुरस्कारेण साध्यं वदंतमुपहसन् स्वयमेवोपहास्यो भव
 तीति श्रीः सच्छूद्रादृतिचेत्के सच्छूद्रादृतितेषां लक्षणं वक्तुं
 व्यमित्यष्टमं वाक्यम् अत्रोत्तरम् यद्वयं सच्छूद्राणामेवोपदे
 श्यत्वं ब्रूमस्तदा तल्लक्षणजिज्ञासोचिता भवति सदसच्छूद्र
 साधारण्ये नोपदेश्यत्वम्बदन्तो वयं न विशेषान्तरव्यावर्त्तकवि
 शेषान्तरधर्मं प्रष्टव्याः एतदुत्तराभिधानेऽपि यदि भवंतः सच्छू
 द्राणामपि तत्तद्व्यक्तिज्ञानं दृष्टेयुस्तदा तदुत्तराभिधानस्य स
 हान्कालोपेक्षितः स्यात् यदिसच्छूद्रलक्षणज्ञानं भवता मसि
 द्धं तदामन्वादिप्रसिद्धगत्यावलोकने नैव भविष्यतीत्युपर
 म्यत इति श्री उपदेशे रामकृष्णादि मंत्राः समाना उत्तरेषु
 न्यूनाधिकतेति चतुर्थः प्रधानप्रश्नः तत्रेदमुत्तरम् न ह्ययं वि
 कल्पः संभवति परस्परविरुद्धकोटीनामेव विकल्पसंभवात्

नहि कश्चिद्दृष्टव्यं पृथग्वीवेति विकल्पयति किंतु रक्ताः कश्चिद्वेति
 साध्यं च केनचिदाकारेणासमयोरपि संभवति कंबुग्रीवाद्याका
 रेण पटविसक्तशस्यापि हि घटस्य पृथिवीत्वेन तत्साध्यम् देवत्वा
 दिनामनुष्यादधिकस्य पशुत्वादिनान्यूनस्य च देवपक्षोः प्राणि
 त्वेन मनुष्यसाध्यम् एवं विशेष्यभगवत्स्वरूपप्रतिपादकत्वे
 न रामकृष्णादिमंत्राणां साध्यम् तत्तन्नामघटितमंत्रात्मकवाक्य
 जन्यशाब्दबोधेभ्यो विप्रपितया व्यावृत्तानां व्यापकतागुणविशे
 षादीनां प्रतिपादनेन न्यूनाधिकभावश्चेति श्रीः समानाश्चे
 न्मंत्रांतरनिषेधः कथं क्रीयत इति प्रथमं प्रधानप्रश्नावलं विवाक्य
 म् अत्रोत्तरम् मंत्राणां समानत्वं विशेष्यभगवत्स्वरूपप्रति
 पादकत्वेनोक्तमेव नहि सर्वाधिकारिणां तन्मंत्रनिषेधो
 ह्यभिः क्रियते किंतु दृष्टविषयामंत्रार्थज्ञानतदर्थानुष्ठानद्वा
 राऽभिमतप्रयोजनविशेषेच्छुनामधिकारिविशेषाणां मो
 क्षप्रयोजनकार्यविशेषानुष्ठानापेक्षितयावदर्थं प्रतिपादकत
 यानिषेधः क्रियते तादृशयावदर्थप्रतिपादकतयामंत्रविशेषस्यै
 तादृशाधिकारिविशेषैरुपजीव्यत्वादिति श्रीः तद्द्वानं शिष्या
 यकथं न क्रियत इति द्वितीयं वाक्यम् तत्रोत्तरम् उक्तहेतोरस्मा
 त्पूर्वाचार्यपरंपरया तेषामनुपदिष्टत्वात् कुलपरंपराप्राप्तमंत्र
 स्यैव गणर्णर्णिभावादिविचारमंतरेणोपदेश्यत्वस्य मंत्रशास्त्रे

णप्रतिपाद्यत्वात् न ह्ये ते मंत्राश्चास्मात्कृत्वा लपरंपरा प्राप्तमंत्रत्रय
 व्यतिरिक्ता लक्ष्मीनाथमारभ्यास्मदाचार्यपर्यं तं केनचिदाचा-
 र्येण कस्यचिच्छिष्यस्योपदिष्टा इति श्रीः न्यूनान्नेत्सर्वमंत्रा-
 णां शास्त्रसंमत मोक्षदाहत्वाविशेषेण कुतो न्यूनतेति तृतीयं
 वाक्यम् तत्रेदमुत्तरम् अनन्योपायत्वरूप स्वासाधारणा-
 कारभंजकादृष्टद्वारकमोक्षोपायसंसर्गासहानामस्तत्संप्रदा-
 यधिकारिणां दृष्टविधयामोक्षसाधनीभूता नुष्ठानविशेषापि
 क्षितया वदाकाराप्रतिपादकत्वेन मंत्रविशेषावधिकाप्र कर्ष-
 वतामपि शास्त्रसंमतादृष्टद्वारकमोक्षसाधनतावतां न्यूनतायां
 हेतोरसकदुत्तिरिति श्रीः प्रशंसापरतयोपपत्तिस्तु समानैव
 परस्परभिन्नभिन्न मंत्रगृहणकर्तुरिति पंचमं वाक्यम् अत्र प्र-
 शंसाशब्देनाविद्यमानगुणाभिधानरूपास्तुतिर्वाविद्यमानगु-
 णाभिधानरूपावानाद्यः न हि कश्चित्प्रमाणपरतंच आस्ति
 कोरामकृत्वादिमंत्राणां तापिन्यादिश्रुतिशततदुपदृष्टं हणपुरा-
 णेतिहासादिवचनशतसिद्धं प्रतिषेधगंध शून्यमदृष्टद्वारक-
 मोक्षसाधनत्वमविद्यमानब्रूयात् न द्वितीयः विद्यमानार्था-
 भिधानरूपप्रशंसायास्तु कस्यापि दोषावहत्वाभावादिति श्रीः
 शैवशाक्तमंत्राणां मोक्षदाहत्वमस्ति न वेति पंचमं वाक्यम् तत्रो-
 त्तरम् नास्ति तेषां साक्षान्मोक्षप्रदत्वम् तथाहि मंत्राणां मो-

क्षप्रदत्त्वं हितत्प्रतिपाद्यप्रधानदेवताप्रसादद्वारावक्तव्यम् वै
 अवधर्मप्रतिपादनैदंपर्येण प्रवृत्ते मत्स्यपुराणेयस्मिन्कल्पे च
 यत्प्रोक्तंपुराणं ब्रह्मणापुरा तस्यतस्यचमाहात्स्यं तत्स्वरूपे
 णवर्ण्यते अग्नेः शिवस्यमाहात्स्यन्तामसेषुप्रकीर्तितम् राज
 सेषुचकल्पेषु माहात्स्यं ब्रह्मणोविदुःसंकीर्णेषु सरस्वत्याः
 पितृणाञ्चनिगद्यते सात्विकेषुचकल्पेषु माहात्स्यमधिकं
 हरेः तेष्वेवयोगसंसिद्धा गच्छन्तिपरमांगति मिति श्रूयते
 तस्यायमर्थः ब्रह्मणोह्यहानितत्तद्गुणप्रधानानि भवन्ति यद
 हः प्रारंभेयस्यगुणस्योद्रेकोब्रह्मणस्तत्प्रधानन्तदहरितुच्यते
 यद्गुणप्रधानेऽन्विद्यत्पुराणंप्रकटीकृतं तेनपुराणेनतद्गुणप्रधा
 नकदेवतामाहात्स्यंप्रतिपाद्यतेतमः प्रधानाहः प्रकटीकृते
 षुपुराणेषुतमः प्रधानस्यरुद्रस्याग्नेश्चमाहात्स्यं मुच्यते एव
 मुत्तरत्रापि तेष्वेवेत्यत्रैवकारोभिन्नक्रमः तेषुयोगसंसिद्ध
 एवपरांगतिलभते अत्रयोगशब्देनोपायउच्यते योगःसन्नह
 नोपायध्यानसंगतियुक्तिर्विति कोशात्तथा चसात्विकपुरा
 णप्रतिपाद्यभगवद्धरिमाहात्स्यं ज्ञानाधीनतद्विषयध्याना
 दिरूपोपायविशेषवतामेवमोक्षरूपपरमपुरुषार्थावाप्तिरिति
 किंच पश्यत्येनंजायमानंब्रह्मारुद्रोऽथवापुनः रजसातमसा
 चैवमानसं समधिष्ठुतं जायमानंहि पुरुषंयंपश्येन्मधुरं

दनः सात्विकः स तु विज्ञेयः सर्वमोक्षार्थचिंतकः सात्वात्सं
 जायते ज्ञानं रजसो लोभ एव च प्रमादमोहौ तमसो भवतो ज्ञा
 नमेव च सत्वस्यैष प्रवर्तक इत्यादिवचनश्रुतेन भगवतो विश्वोरेव
 सत्वोद्देकतदधीनमोक्षरुचि तदर्थमोक्षशास्त्रविचारतद
 र्थानुष्ठानद्वारामोक्षप्रदत्वस्य प्रतिपादितत्वात् शिवशक्त्या
 दीनामुक्तरीत्या मोक्षप्रदत्वस्यासंभव एवेति कथं तन्मंत्राणां ज
 पहोमादिद्वारास्वप्रतिपाद्येषु प्रधानीभूताया देवतायाः प्रसा
 दमुत्पाद्यमोक्षसाधनत्वमिति श्रीः अस्ति चेन्निन्दाकथं क्रिय
 त इति प्रष्टुं वाक्यम् तत्रोत्तरम् आपि पीलिकादृशं भगवद्विभू
 तिभूतपदार्थमात्रस्य निन्दा भगवत्प्रसूतिविरोधितया ऽ नु
 चितेति निन्दामात्राद्विध्यतामस्मत् संप्रदायिनामुक्तमंत्रेषु निं
 दाकथं प्रसरेत्युक्तुवैश्वधर्मपरशास्त्रेषु विश्वमंत्रमाहातव्यनि
 रूपणावसरे शिवादिमंत्रनिन्दाश्रवणंतदुद्दितानुद्दिता होमनिं
 दापरवाक्यनिष्पन्ने न न हि निन्दान्याये न प्रकृतमंत्रप्रशंसार्थम्
 यच्चाधिकारिविशेषनिरूपणावसरे तदधिकारिविशेषस्य तत्त
 न्मंत्रेभ्यो मनोव्यावृत्त्यर्थमिति श्रीः नास्ति चेत्प्रतिपादकशा
 स्त्रस्य कागतिरिति सप्तमं वाक्यम् तत्रोत्तरम् नास्त्येव तेषां मं
 त्राणामुक्तरीत्या साक्षान्मोक्षप्रदत्वम् तथापि कुण्डधारोपस
 तिन्यायेन संभवति हि मोक्षप्रदत्वं परव्यख्या कुण्डधारोहिक

श्रिद्यक्षः धनार्थं स्वविषयकोपासनांशतवतः कस्यचित्प्रत्यक्षी
 भूयधनादिरूपपुरुषार्थमल्लं मन्वानस्तेन सह देवसमितिं प्रा
 प्य देवताः प्रार्थ्य तत्प्रसादेन ज्ञानानुष्ठानभाजं कृत्वा मोक्षभागि
 नमकरोदिति भारते प्रसिद्धिः तथा शिवशक्त्यादिमंत्रान्गृही
 तुरपितत्तद्देवताः स्वप्रसादेन मोक्षोपायानुष्ठानादिविरोधिर
 जस्तमो निवर्हणसत्त्वाभिष्टद्विद्वाराचिराय मोक्षं सव्यापयन्ती
 ति श्रीः पत्नीगृहशरहितस्य दीक्षादाने ऽधिकारोस्ति नवे
 त्यष्टमं वाक्यम् तच्चोत्तरम् अस्यैवेति तथा हि यज्ञादेः श्रौत
 स्य कर्मणो यजमानपत्नी आसक्तकर्तृकत्वात् पत्नी मन्तरानु
 ष्ठानासंभवः आज्यावेक्षणाद्यं गविशेषेपत्यपेक्षायास्त्वत्वात्
 न हितथास्मार्तस्य स्वातादेः कर्मणस्तदपेक्षातस्य विधुरादिना
 यनुष्ठीयमानतया ऽव्यासक्तकर्तृकत्वात् एवमेव मंत्रदीक्षा
 दिस्मार्तकर्मणामपि कर्तृत्वं न व्यासक्तम् तद्विनियोगशास्त्रेप
 तीसंबंधापेक्षायाः कुत्राप्यप्रतिपत्तेः एवमेव हि मध्वाचार्यप्रभृ
 तिभिरपि दीक्षाकार्यतद्वति श्रीः भवतामत्यावश्यको धर्मः क
 इति प्रथमः प्रधानप्रश्नः तच्चेदमुत्तरम् अस्माकमावश्यकस्त
 तदधिकारिणां वर्णाश्रमधर्मः प्रत्यवायपरिहारार्थः परमप्रयो
 जनाधिकारार्थः वैश्वधर्मशास्त्रप्रतिपादितः संस्कारविशेषमा
 रभ्यसिद्धोपायवरणपूर्वापरभाविनो धर्माश्च यत्र यत्र धर्मः ऽस्मा

त्संप्रदायिनांमध्ये यस्ययस्याऽधिकारोनास्त्वितस्यसधर्मोना
 वश्यक इति एतत्प्रश्नावलंबीन्यष्टौवाक्यानि तत्रेदमादिमम्
 तत्रहरिध्यानादिकमावश्यकंयद्युच्यतेतदासंध्यागायत्रीमध्ये
 भवतामनावश्यकत्वमिति वक्तव्यम् तर्हि वर्णाश्रमगणनाभव
 न्यतेसंमतानवेति अहोवाक्यरचनाचातुर्थ्यज्ञानवैदग्ध्यञ्च
 किंसंध्यागायत्रिआद्यानावश्यकतामात्रेण वर्णाश्रमगणनाया
 मसंमतत्वम् निषेधकोटावेवाननावश्यकत्वांशस्योपपादकताप्र
 तीतेः गायत्र्याद्यावश्यकताशून्यानाव्यरमहंसपदाभितपन
 यानामपि केषांचित्कथंचित्शास्त्रपरिशौलनक्षमाणां वर्णा
 श्रमगणनासंमतिदर्शनादिति अत्रेदमुतरमभिधीयते हरि
 ध्यानादिकमावश्यकमित्युक्तौसंध्यागायत्र्यादौ नामनावश्य
 कताकथंवक्तव्यानिहिमातृसेवापुत्रस्यावश्यकेत्युक्त्यापित्ववधो
 वक्तव्योभवतिहरिध्यानावश्यकत्वेहि संध्यावन्दनाननावश्यक
 ताव्याप्तिर्नास्तिहरिध्यानसंध्यावन्दनगायत्र्यानुष्ठानयोः प
 रस्परविरोधेहि एकस्यावश्यकत्वमन्यस्यानावश्यकत्वेपर्यवस्ये
 त्भगवद्भ्यानंहिअविद्ययामृत्युन्तीर्त्वाविद्ययामृतमश्नुते यज्ञे
 नदानेनतपसानाशकेन इमाजसोपिसुवज्जन्सर्वापेक्षाचयज्ञा
 दिश्रुतेरस्ववत् आश्रमकर्मापीत्यादिश्रुतिस्रुतिसूत्रादिभि
 स्वीत्यतिप्रचयार्थं सर्ववर्णाश्रमकर्माण्यपेक्षत इतिवज्जतरंप्रति

पाद्यते इतिसंमतिरस्येवेति श्रीः संध्यादिविहीनस्याब्रा-
 ह्मण्यं भवत्संमतं नवेतिद्वितीयंवाक्यम् तत्रेदमुत्तरम् अ-
 चाब्राह्मण्यशब्देनयदिब्राह्मणत्वाभावेविवक्षितः तत्प्रति-
 योगीब्राह्मणत्वञ्चयदिपरिणीतब्राह्मण्यापरिणेत ब्राह्मणा-
 ज्ञातत्वम् तदा संध्याबंदनादि शून्यस्य तदभावीनविचा-
 रसहः उपनयनात्पूर्वं संध्याहीनस्य शिशो रूढभावात्
 यदिब्राह्मण्यं संस्कारविशेषः जन्मनाजायते शूद्र इत्यादिना वि-
 जत्वपर्यायस्य ब्राह्मणत्वस्योक्तत्वात् तादृशब्राह्मण्याभावञ्च
 नसंध्याबंदनाभावप्रयुक्तः तदधंसस्यसंध्याबंदनादिसत्यपि सं-
 स्कारोत्तरकाल एव जातत्वात् तदल्पं ताभावस्तु ध्वंसादिकरणेन
 वर्तत एव विरोधात् प्रागभावस्य तूत्पन्नस्य न पुनस्संभव इति य-
 दिसंस्कारविशेषाधीनस्यादृष्टस्यस्यापि नो ध्वंसो विवक्षितो ब्रा-
 ह्मण्यपदेन तदा संध्याबंदनत्यागानन्तर्भाविप्रायश्चित्तेन तादृ-
 शत्यागनिमित्तकेन पुनर्ब्राह्मण्यं न स्यात् ध्वंसस्यानाश्रय-
 याप्रतियोग्युन्मज्जनासंभवात् प्रायश्चित्तेन ब्राह्मण्यांतरमुत्प-
 द्यत इति चेन्न जातकर्मोदिकमारभ्योपनयनपर्यंतसंस्काररूप-
 स्य तदधीनस्य कस्यचिदब्राह्मण्यस्य संध्याबंदनादित्यागनिमि-
 त्तकप्रायश्चित्तेनोत्पत्य ऽसंभवात् एवं च सतितचाब्राह्मण्ये संम-
 नत्वासंमतत्वप्रश्नो बंध्यापुत्रस्य दारपरिगृहसंमतत्वासंमतत्व

प्रश्रवन्निरूपकाणामुपहास्यः किंतुसंध्याबंदनादिकंहिगुरुम
 तेपण्डापूरुवफलकम् नैष्ठाकादीनांप्रत्यवायप्रागभावप्रयोजक
 म् प्रयोज्यप्रयोजकभावश्चयोगक्षेपसाधारणः स्वरूपसंबध
 विशेषः सिद्धांतिनामुपायां तरानुष्ठानयोग्यतासंपादकम्
 संध्याहीनो ऽ शुचिर्नित्यमनर्हः सर्वकर्मस्विति स्मृतेः मतत्र
 येपिसंध्याबंदनाभावेपण्डाऽपूर्वानुत्पत्तिः प्रत्यवायः फलपर्यव
 साप्युपाया नुष्ठानविरोधिप्रत्यवायश्चभवेत् गुरुमतेविहित
 कालसंध्याबंदनाभावसमानाधिकरणसंध्याबंदनस्यपण्डाऽपू
 र्वोत्पादकत्वासंभवात्तदर्थं प्रायश्चित्तानुष्ठानम् प्रायश्चित्ता
 भावविशिष्टस्यैवतत्कालशुचिजीविनःसंध्याबंदनस्यपण्डापूरु
 वोत्पादकता वच्छेदकशक्तिविघटकत्वम् नैय्याधिकमतेप्रायश्चि
 त्तस्यपूर्वोत्पन्नपापविनाशकत्वम्अनन्तरकालीनसंध्याबंदन
 स्यप्रत्यवायप्रागभावप्रयोजकतासिद्धांतिमते पूर्वोक्तोपापानु
 ठानविरोधिपापनाशकत्वं चेति मतत्रयेपि प्रायश्चित्तोपप
 त्तिःकथंचिद्ब्राह्मण्यपदप्रतिपाद्यतयोक्तार्थ एवविवक्षितस्त्व
 दासंध्याबंदनविहीनस्यतादृशमब्राह्मण्यं संमतमेवेति श्रीः
 संध्याबंदनद्वयकारणप्रयुक्तपापनाशायप्रायश्चित्तंभवत्संमतंन
 वेतितृतीयंवाक्यम् पूर्ववाक्ये तुसंध्याबंदनाभावस्याब्राह्मण्य
 हेतुत्वमुक्तमंचतुपापहेतुत्वमुक्तमिवप्रतिभाति तच्चकिमभिप्रे

त्यास्तु किंचित् अधिकारिविशेषस्य प्रायश्चित्तमस्मात्संमतमेवे
 त्यस्योतरमिति श्रीः गृहस्थानां पञ्चदेवपूजनमावश्यकं न वे
 ति पञ्चमं वाक्यम् तत्र गृहस्थत्वसामानाधिकरण्ये नावश्यक
 त्वप्रतिपादकं चेद्दिदं वाक्यं तदाऽस्य विप्रतिपत्तित्वमेव न संभव
 ति एतज्जन्यस्य ज्ञानस्य सामानाधिकरण्ये न कोटिद्वयावगाहि
 नः संशयत्वासंभवात् संशयजनकवाक्यस्यैव विप्रतिपत्तित्वात् अ
 तो वऽच्छेदकविच्छेदेनैककोट्यवगाहिन सामानाधिकरण्ये ना
 परकोट्यवगाहिनो ज्ञानस्य जनकमिदमिति वक्तव्यम् एवं च स
 तिविधिकोटिर्निषेधकोटिर्वा भवताऽ वच्छेदकावच्छेदेन विवक्षि
 तानोभयमप्यत्र संभवति अनन्यदेवत्वरूपासाधारणाकारभंग
 भीरूणां गृहस्थानां तदावश्यकत्वासंभवात् तदन्येषां गृहस्था
 नां तदनावश्यकत्वासंभवाच्च तथा च ये परिगृहीतदीक्षाविशेषा
 मोक्षार्थो प्रायश्चित्तविशेषानवलंबिनस्तेषां यथाप्रमाणं पंचदेवपूजन
 मावश्यकं स्यात् अस्मात्संप्रदायिनां तु गृहस्थानामगृहस्थाना
 म्पञ्चो प्रायश्चित्तविशेषावलंबिनां परिगृहीतदीक्षाविशेषाणां तदना
 वश्यकमेवेति श्रीः पार्थिवपूजनमन्तरा गृहस्थानां भोजनमुचि
 तं न वेति पञ्चमं वाक्यम् तत्रोत्तरम् शैवानां गृहस्थानामवश्य
 कर्तव्यपार्थिवपूजनया शास्त्रप्रतिपाद्यानां पार्थिवपूजनमन्तरा
 भोजनमनुचितम् अस्मादृशानां संप्रदायविशेषवतामुचितमेवे

नाडिकादशकेपूर्णपञ्चात्यगोविधीयते सामान्येननिवेदित
 स्यपुष्पोदनादेःकृतकृत्यतयानिर्माल्यत्वेनापनयेनप्राप्तेनाडि
 कादशपूर्णपूजांगतयास्थापनंविधीयते दशनाद्याधिकंपूर्ण
 स्थापयेदितिअत्रोच्यतेईश्वरसंहितायामदुर्लभोभगवद्भक्तो
 लोकेस्मिन्पुरुषस्सुतस्तत्रापिदुर्लभतरोभावोवैयस्यतत्त्वतः
 पादोदकंप्रतिशुभःसिद्धान्तेचनिवेदितेखगादिकेवोपभुक्तेउ
 पभोगार्थमेवचअतश्चभावहीनानामभक्तानांचषण्मुषनिषि
 द्धंभगवन्मंत्रं वृत्तमखिलंजगदित्यनेनअविद्यालवोह्मा
 सिजिह्वाग्राणामचेतसांसितासितंवचनंसकलंकेंदुर्विंबवद
 भाति येषुनर्मूर्खीषामेवनिशेधबुद्धिरवतरतिवैश्रवा
 धिकारिभिस्सुव्यमानंहिअघौघविध्वंसनायालमितिज्ञायते
 एवमन्यत्रकुंकुमंचंदनंचैतत्कर्पूरमनुलेपनंविशुद्धेहपरा
 नृष्टंतद्वैपावनपावनमिति तथाचेष्ट्वरसंहितायाम् उपभु
 क्तस्यसर्वस्यगंधपुष्पादिकस्यचस्नानादावुपयुक्तस्यदधिक्षीरा
 दिकस्यचदूषणंनप्रयोक्तव्यंशब्दैरप्रतिपत्तिजैःनिर्माल्यबु
 ध्यादेवीपंप्रावनंदूषयन्ति येतेशांतिनरकंमूढास्तत्रभावापला
 पिनः तथाभारतेहृदिध्यायन्हरिन्तस्मैनिवेदान्नं समाहि
 तः सध्यमानामिकांगुष्ठैःगृहीत्वान्नमितंपुनःप्राणापचे
 त्यनापायव्यानायचततः परंउदानायसमानायस्वाहेतिजुहु

याक्रमादिति तथाभारते पंचरात्रविदोमुख्यस्तस्यगेहेमहा
 त्मनः प्रापयं भगवद्भुक्तंभुंजतेचागृभोजनमितितथाचाह
 भगवांश्चैनकः नैवेद्यंस्वयमश्रीयदिति एवंभरद्वाजे ऽष्टमे
 विकारेनानिवेद्यं हरेः किञ्चित्समश्रीयच्चपावनमिति एत
 त्स्मृतिशतोपब्रह्माचश्रुतिर्महोपनिषदि विश्वनात्तमन्नंति
 विश्वनापीतंपिबंतिविश्वनाघृतंजिघत्सि विश्वनारसितंरसयं
 तितस्माद्विद्वांसो विश्वं पृहृतंभक्षयेयुरिति एवंचभगवद्विश्व
 निवेतान्नाद्युपयोगः श्रुतिस्मृतिशतसमधिगतः तथाचभा
 गवतेत्वयोपभुक्तस्वगांधरासोलंकारचर्चिता उच्छिष्टभोजिनो
 दासास्तत्रमायांजयेमहीतिनिर्मात्यं भक्षयित्वेत्यादिनिषेध
 वचनानांकागतिरितिचेत्उत्सर्गापवादन्यायएवगतिःसाहिं
 स्यादितिसामान्यतः सिद्धहिंसानिषेधोहिच्यग्नोषोमीयंप्र
 शुमालभेतेत्यादिप्रिशेषतः प्राप्तवैदिकहिंसंपरित्यज्यलौकि
 कहिंसामवलंबतेतथापृकृतेनिर्मात्यभक्षणनिषेधः विशेषतः
 श्रुतिशततदुपबृंहशतसमधिगत विश्वनिवेदितान्नभक्षणं
 परित्यज्यरूद्रकाल्यादिनिवेदितान्नभक्षणमवलंबतइति श्रीः
 देवतांतरनिवेदितबहुगाह्यांनवेत्यष्टमंवाक्यम् तदुत्तरे
 श्रीः भवन्मार्गेतिलकंकीदृशंकेनद्रव्येणकत्तव्यमितिषष्ठः प्र
 धानप्रश्नः तत्रेदमुत्तरम् नमस्कृत्वाततःशिष्योगुरुसर्वगुणा

न्वितमत्तदाप्रभृतिशुभाणिनित्यं पुद्गानिधारयेत् आदायवैश्व
 वक्षेनाम्भुत्तिकां विपुलां शुभाम्मूलमंचेणा भिमंच्य ऊर्ध्वपुं
 द्राणिधारयेत् जलाटादिषु चांगेषु केशवादीन्यथाक्रममृद्यंगुलं
 च्यंगुलं वापि ह्यंतरालं प्रकल्पयेत् आम्बुवोर्ध्वं गुलं पार्श्वं ल
 लाटांतं तु विन्यसेत् पूर्वं वर्षाणि पुद्गाणि सच्छिद्राण्येव कारयेत्
 तस्माच्छिद्रान्वितं पुं डं बाह्यतः सततं वहेत् संध्याकाले जपे
 होमे स्वाध्याये पितृतर्पणे आर्ध्रधेदाने च यज्ञे च धारयेद् ऊर्ध्वपुं
 ड्रकम् ऊर्ध्वपुं डं तु विप्राणां संध्यानुष्ठानकर्मवत् आर्ध्रधकाले
 विशेषेण कर्ता भोक्ता च न त्यजेत् सर्वैः श्वैः तमृदाकार्यं ऊर्ध्वपुं
 डं यथाविधि ऋजूनि सांनरालानि अंगेषु द्वादशस्थपि प्रशस्ते
 पर्वताग्रादौ जातयास्वे तमृत्स्त्रया उच्चार्य केशवादीनि नामान्यं
 गेयथाक्रममिति स्मृतिपंचरात्रादिवचनोक्ता प्रकारेण स्वे तमृ
 त्तिकाद्रव्येण शीवैश्वरैरिदानो क्रियमाणविन्यासविशेषयु
 क्तं तिलकं कर्तव्यमिति तथा च युति रथर्वणे हरेः पादाकृति
 मात्मनो हिताय मध्यं छिद्रमूर्ध्वं पुं डं यो धारयति स परस्य प्रि
 यो भवति समुक्तिभाग्भवति तथा शतप्रथे अथ कात्यायनेति
 होवाच परं ब्रूहेति एको देवो विष्णुस्तच्चक्षुरिति विष्वात्मा वि
 ष्वतो वा ऊरुत स एष पुरुषो तर्यामो तर्यामः स विस्वतो मुखः स
 र्वीत्मा विष्णुस्तस्यादिति नारायणाद्ब्रूह्मा जायते नारायणाद्ब्रू

द्रो जायते इति संवाङ्मयां धमति संप्रत चैः द्यावाभूमी जनयं देव ए
 कः पुरुषो तर्यामोऽ तर्यामः स आदित्यस्तो जो भवति स आदि
 त्यलोको भवति स विश्वं रेव भवति स विश्वं लोको भवति तप्तचक्रं
 द्विभुजे धार्यं त्यग्नि होत्रमेव लोको भवति ऊर्ध्वं पुं ड्रुमालिखे
 त्तस्मादिरेखं भवति भूः स्वयं भूर्वृहत्तः सायुज्यं सलोकतां जय
 ति य एवं वेद अथ कात्यायनेति ही वाच आदित्यः पुरुषस्तु आ
 दित्यः कस्मिन् प्रतिष्ठितं चाध्यात्मं च प्रतिष्ठितं वेदप्रतिष्ठिति इति
 प्रजया पशुभिः यस्मिन् लोकेऽ ष्टतत्त्वमेत्यपापः पापं हरति ह
 रति सुदर्शनं ध्यायति ऊर्ध्वं पुं ड्रुं दिरेखं भवति वृहत्तः सलो
 कतां सायुज्यं जयति य एवं वेद इत्यादिकेति श्रीः तत्र पूर्वं भगव
 तस्तत्प्रियायाश्च कोट्यं विधानमिति वक्तुं अमिति तदवजं विना
 सष्टवाक्यानां मध्ये प्रथमं वाक्यं तत्रेदमुत्तरम् भगवतस्तत्प्रि
 यायाश्च विधिपरतन्त्रत्वाभावान्न किञ्चिद्विधानमस्ति अतो द्र
 व्यनियमश्चाकारनियमादिकोपि नास्ति किंतु किरीटग्नौ वै यक
 कुंडलाद्याभरणजालवच्छोभार्यमूर्ध्वं पुं ड्रुमप्रिधार्यते रत्ने न
 स्वर्णेन रूपेण मृगमदेन काक्षीरेण वा यथा विभवम् यथा भक्तारु
 चि मृतं स्नया वा तिलकं क्रियते इति विन्यासप्रकारश्च तत्तदभ
 क्तवा सना वासितरीत्यैवेति श्रीः तत्तद्व्यभेदेषु च किंप्रमा
 णमिति तृतीयं वाक्यम् आकारभेदे च किंप्रमाणमिति चतु

र्थं वाक्यम् तयोरिदमुत्तरम् न ह्यस्मात्संप्रदायिनां तिलवेद
 व्यभेदो वाकारभेदोस्तीति तत्र वयं न पर्यनुयोज्याः यद्यन्येषां
 ह्यभेदो वाऽकारभेदो वास्ति तर्हि त एव प्रष्टव्याः न ह्यस्मात्सि
 र्वेषां तिलकीपादान् द्रष्टुं पुनरुक्तं कारभेदेषु च प्रमाणमुपन्यस
 नीयमिति श्वराज्ञेति श्रीः भारतादिमन्वादिस्मृतिषु आचा
 रादर्शाद्याह्निकगंधेषु तिलकविधानं नेति किमिति पंचसंवा
 क्यम् तत्रेदमुत्तरम् भारतादिमन्वादिस्मृतीनां सामान्यधर्म
 प्रतिपादनैर्दंपर्येण प्रहृततया तिलकविधानस्य विशेषधर्मांतर्ग
 ततय तच्चानुक्तिः एवमेव भस्मरुद्राद्यखुगिमुद्राविशेषादिधार
 णमपि मन्वादिस्मृतिभारतादिष्वदृष्टमिति न हितत्सर्वमप्यप्र
 माणमित्यनुमत्तः को प्रियूयात् न च यदि हस्तिनद्वयत्रयन्नेहा
 स्तिनतत्कचिदिति भारतवचनेन भारतदृष्टादन्यस्याप्रामाण्य
 प्रतीतेर्भवत्संप्रदायस्य तथात्वादप्रामाण्यं स्यादिति वाच्यम्
 भारते साक्षादित्वेन्यस्मात्संप्रदायस्यांतिप्रवृत्ति नारायणी
 योपाख्याने पंचरात्रस्य बहुतरंगप्रशंसापूर्वकं महता संरंभेण प्र
 माण्यवस्थापनेन पंचरात्रैकजीवातोक्तस्योक्तप्रायत्वात् किं
 चाचारादर्शाद्याह्निकगंधेषु तिलकाप्रतिपादनमुक्तं हेतुकमे
 व अन्येष्वह्निकगंधेषु बहुशो विधानदर्शनादि हि श्रीः अ
 त एव तिलकावश्यकतापांचिकं प्रमाणमिति षष्ठं वाक्यम् तत्प

षष्ठप्रधानप्रश्नवाक्योत्तरेणैवदतोतरमिति श्रीः विजातीयति
 लकनिंदायांचकिंप्रमाणमिति सप्तमंवाक्यम् तत्रोत्तरम् च
 तुर्यप्रधानप्रश्नानुबन्धिषष्ठवाक्योत्तरेणैवदत्तमेव नहि सर्वेषांम
 धिकारिणमकर्तव्यं विजातीयं तिलकमस्माभिरित्युच्ये
 किंतुअस्मात्संप्रदायिनामेवेत्युच्यते तत्रापीदंप्रमाणंभविष्य
 ति अथयदितेकर्मविचिकित्सावाट्टतविचिकित्सावास्यात्
 येतत्रब्राह्मणाःसंमर्शितः युक्ताःआयुक्ताः अलूचाधर्मकामाः
 स्युः यथातेतत्रवर्तेरन्तथातत्रवर्तेथाद्वृत्तितैतरीयोपनिषच्छ्रु
 तिवाक्यजातं स्वस्यकर्मवृत्तसंशयेस्वसंप्रदायनिष्ठाः ज्ञजना
 तन्निश्चयकर्तव्यतामभिदधदिति स्त्रीः तदनंगीकारेदोषस्य
 चकिंप्रमाणमित्यष्टमंवाक्यम् तत्रेदमुत्तरम् अस्मात्संप्रदा
 यिभिर्वर्णाश्रम विहित सामान्य धर्मानुष्ठान काले वैश्व
 वत्वोपयुक्त विशेष धर्मानुष्ठान काले चोक्त तिलक मवश्यं
 कर्तव्य मित्यत्र प्रमाण प्रदर्शने नोक्त मेवेति श्रीः सकल
 शास्त्रसंमतः शिव विश्वोरभेदोभवत् संमतोनवेति सप्तमः
 प्रधानप्रश्नः तत्रसंमतएवेत्युत्तरम् सचाभेदः कोट्टश ति
 विवेचनीयं किंस्वरूपा भेदोऽह्वठइतिवत् विशिष्टाभेदो
 वानीलोघटइतिवत् नाद्यः सर्वैः शास्त्रैरत्यंतवे ज्ञानेन
 प्रतिपादित योक्तव्योः स्वरूपै क्वा सम्भवात् अपरः

पक्षोऽवतिष्ठते सच शरीरशरीरिभावेन स्यात् अतएवार्थ
 र्वशिखायामपि अहमेवप्रथममासंवर्तामिभविष्यामिचेत्या
 दिना सृष्टिकालात्पूर्ववृत्तित्वं प्रलयकालवृत्तित्वं सृष्टि
 कालवृत्तित्वं सर्वकारणत्वपर्यवसापिशस्त्रदृष्ट्यातूपदेशोवा
 मदेववदित्यवलंब्योक्तवति रुद्रे साक्षात्कारणत्वप्रतिपत्तिर्हे
 वानां श्रोत्राणां माभूदिति श्रुतिः सौतरादंतरंप्राविशदित्यने
 नेदंचसर्वकालवृत्तित्वाभिधानं रुद्रस्यांतर्यामीवुद्धोत्याह सः
 रुद्रः अन्तराप्रकृत्यन्तरवर्त्तमानाज्जीवादन्तरन्ततः सूक्ष्मभू
 तन्तस्याप्यन्तरात्मभूतपरमात्मानं प्राविशत् मनसा विचारितवा
 नित्यर्थसर्वान्तर्यामीणः स्वांतर्यामीणश्चैक्यात् स्वांतर्यामीदर्श
 नेहि एवंबुद्धिर्भवतितथैवहि शास्त्रदृष्ट्यातूपदेशोवामदेववदि
 तिसूत्रविषयवाक्येतद्धैतल्यनृषिर्वासदेवः प्रतिपेदेऽहंमनुभ
 वं सूर्यश्चेत्यनज्ञायते तथा स्मृतिरप्यमुमर्थम्वदतिसर्वगत्वादन
 न्तस्य स एवाहमवस्थितः स ततः सर्वमहंसर्वं सयिसर्वं सनातने
 अहंहरिः सर्वमिदं जनार्दन इत्यादिका सचायमभेदोऽस्मत्
 संमतशिष्येभ्यश्चोपदिश्यतएव श्री भाष्यश्रुतप्रकाशिकादिगु
 ष्येषु ब्रह्मतरमुपपादनादिति श्रीः तत्राभेदः संमतश्चेत्तदुपदेशः
 कुतोतक्रियते प्रत्युत शिवपूजादेः प्रतिषेधः कथंक्रियतइत्येत
 त्प्रभावलं विषुषट्सुवाक्येषु प्रथमं वाक्यम् तच्चोत्तरम् उक्तोऽ

भेदउपदिश्यतएवशिवपूजादेः प्रतिषेधः क्रियतएव येष्यन्यदे
 वताभक्तायजन्ते अद्धयान्विताः तेषामेवकौतेय यजंत्यवि
 धिपूर्वकमिति भगवतैवदेवतांतरपूजनादेरविधिपूर्वकत्वाभि
 धानात् प्रतिबुद्धानसेवन्ते यस्मात्परिमितम्फलमिति वचने
 सर्वेचवनधर्माः प्रतिबुद्धस्तुमोक्षभाक् इत्युक्तप्रतिबुद्ध
 शब्दाभिधेयमुमुक्षुभिरल्पफलपूदा नाहेवतां तराणामसेव्य
 त्वाभिधानाच्चरुद्रस्यमोक्षपूदत्वासम्भवः भारतखिलहरिवं
 शीयघण्टाकर्णवृत्तांतिसुस्रष्टइत्यस्मदनुयायिनामनन्यदेवत्वा
 कारभंगभीतानांयुक्तएव शिवपूजादित्यागइति श्रीः भेदज्ञे
 च्छास्त्रोक्तदोषभागिनःस्युरिति द्वितीयंवाक्यम् तत्रोत्तरम्
 यदिसोपपत्तिकंशास्त्रैरुक्तास्याभेदस्यविहृद्वं भेदमवदिष्याम
 तदादोषभागिनोऽभविष्यामेति प्रत्युतस्वरूपाभेदंवदन्तएवत
 थाभवेयरिति श्रीः किञ्चपूर्वाचार्यैर्भारत भागवतादिटीका
 कारैर्यथाविरोधपरिहारः कृतः सप्रमाणं सप्रमाणं वेति
 तृतीयंवाक्यम् । तत्रेदमुत्तरम् । भारतभागवतादिटीका
 कारानीलकण्ठश्रीधरादयःनहिस्वमतानुगुण्येनटीकामकु
 र्वन् किन्तु स्वस्वाभिमतसंप्रदायानुरोधेनकण्ठतोभेदप्रतिपा
 दकानामपिवाक्यानांकथंचिदभेदप्रतिपादनपरत्वमापाद्यटी
 कामकुर्वन् तथा स्मृतसंप्रदायाचार्यव्यासार्थवीरराघवाचा

र्यप्रभृति भिरस्मात्संप्रदायानुरोधेन टीकाः कृताः तादृशटी
 का. परित्यज्यान्यसंप्रदायस्थैः कथंचित्स्वसंप्रदायानुरोधे
 न स्वाभिमतप्रतितंचार्थै वाक्यानि योजयद्भिः कृता टीका अ
 स्मात्संप्रदायविरुद्धा अस्माकमनुपादेयातत्कृतविरोधप
 रिहारश्चनास्माकमभिमतः अस्मादाचार्यै रन्यथैव विरोधस्य प
 रिहृतत्वात् अन्यथैकसंप्रदायस्य पुरुषकृतटीकायाः सर्वसं
 प्रदाय्युपादेयत्वे श्रीरामानुजमध्वशंकरभास्करनीलकंठादि
 भाष्याणां विलयप्रसंगः संप्रदायभेदश्च न स्मात् एव शंकरभाष्योप
 रिहृत्प्रत्तभासति निबन्धनकल्पतरुपरिमलपंचपादिकाविवरण
 तत्वप्रदीपाख्यानं व्याख्यानामवच्छेदक प्रतिबिंबवादावलंबिनी
 नां सर्वोपजीय भाष्यं स्वस्वानुगुण्ये न योजयंतीनां कथंकस्या
 व्युपादेयता स्यादतस्त्वदुक्तपूर्वाचार्यकृतस्याख्या तत्र प्रतिपादि
 तविरोधपरिहारश्च क्वचिक्वाचिदप्रमाणमेवास्माकम्यत्रास्मात्
 प्रतितंचविरोधो भवति श्रीः प्रमाणञ्चेत्तर्हि भवदीयगुंघेषुकु
 तोविरुद्धतया वर्णनमिति चतुर्थं वाक्यम् तत्रेदमुत्तरम् ।
 प्रमाणासंप्रतिपत्तेरेव प्रमाण संप्रतिपत्ति मूलवन्निदं वाक्यम्
 नोत्तरार्हम् अस्मादीयसंप्रदायविरुद्धार्थप्रतिपादकतद्टीका
 र्थोपमर्दनार्थवर्णनमस्मादीयगुंघेषुयुक्तमेवेति श्रीः अप्रमा
 र्णचेतदाविज्ञाश्चावेति वक्तव्यमिति पंचमं वाक्यम् तत्रेदमु

उत्तरम् अप्रमाण्यस्यांगीकृतत्वादर्थविशेषज्ञानांशे विज्ञत्वांगी
 कारासंभवात् अन्यार्थांशे विज्ञत्वे पितेषांतदंशेऽज्ञत्वमेवा
 स्माभिरंगीकर्तव्यमिति नहि वयं सर्वज्ञानां व्यासादिपरमर्षी
 णामज्ञत्वं व्रूमः किंतु तत्कृतं गुं थं पुराणादिकं स्वाभिमतं कुत्र
 चिदर्थविशेषे आग्रहविशेषेण कथंचिद्योजयतां व्याख्यातृणा
 मेव अतो न सप्तमवाक्ये वक्ष्यमाणदूषणप्रसक्तिः अस्माभिस्त्वे
 षामज्ञत्वानभिधाने पितृत्संप्रदायस्यैरेवा न्यैः कृतायां टीका
 यांतदुक्तार्थनिराकरणेनार्थांतरस्य वर्णितत्वात् अन्यतरस्या
 ज्ञत्वं वक्तव्यमेव कथमन्यथाप्ययदीक्षितकृतसिद्धधांतलेशगुं थे
 ध्ये कैकस्मिन् विषयेऽद्वैतिप्रतितं चार्थानामनेकरूपेण पर
 स्परविरुद्धेन वर्णनस्य तदानुगुण्येन भाष्ययोजनस्य च दर्शने
 न तत्तदर्थविशेषसंभिदधतां सर्वेषां प्रामाणिकत्वं स्यादिति
 श्रीः विज्ञाश्चेतदा तल्लेषः प्रमारूप इति षष्ठं वाक्यम् तत्पूर्वं
 क्त्वाक्योत्तरेण दतोत्तरमिति श्रीः अज्ञाश्चेतदा सर्वजगद्वि
 रुद्धवादिनो यूयं कदूतिविवेचनीयमिति सप्तमं वाक्यम् तच्चेद
 मुत्तरम् नहि कस्यचित् स्वाभिमतप्रतितं चार्थविरुद्धार्थवा
 दिनोभारतादिटीकाकृतोऽज्ञत्वाभिधानमात्रेणार्थविशेषे
 सर्वजगद्विरुद्धवादिनो वयं तथा केयूयमिति चेदस्यत्संप्रदाय
 विरुद्धप्रतितं चार्थाभिधापि वा दिक् रटि विभेदनक्षमयुक्तिन

स्वप्नञ्चास्यादत्यवेहीतीति श्रीः यस्त्वां द्वे ऽसिमां द्वे ऽयस्त्वाम
 नुसमानु त्वदुपासाजगन्नाथसैवास्तु ममगोपते इत्यादिवाक्या
 नामर्थोपिकयारीत्याभवतीतिविवेचनीयमीत्यष्टमं वाक्यम् त
 चेदमुत्तरम् शैवैः शिवपरत्ववादिभिर्वज्जतरमुपलभ्यमाना
 नां शिववाक्यानां भगवति स्वस्य शेषत्वपारतन्त्र्यबोधकानां भग
 वतस्सर्वथापरत्वबोधकानां मन्यवाक्यानां च शिवस्य परमवैश्व
 त्वप्रतिपादकानां भगवदुपासनतत्कैकर्यादि प्रतिपादकानां प्रा
 र्वतीप्रणमुखादिकं प्रतितत्त्वोपदेशप्रवृत्तशिववाक्यानां विश्वप
 रत्वप्रतिपादकानां स्वस्य भगवत्प्रसादमात्रोपजीव्यत्व बोधका
 नां ययारीत्याऽर्थोवण्यं ते यस्त्वां द्वे ऽतीतिवचनं तु न किंचिद्विपन्न
 म् अनेककालमारभ्य वज्जतरंतपः कुर्वतस्त्वादृशतपोवशीकृतं
 भक्तवत्सलं भगवतं प्रतियथा मम सर्वलोकपूज्यता स्यात् तदा कु
 वित्यसकृच्छिवेन प्रार्थितस्य भगवतो विश्वरवतारावस्थायां स्वप्न
 तिज्ञातोपपत्त्यर्थं व्रतधारणतपश्चरणादिपूर्वकंपुत्रप्राप्तिं प्रार्थय
 मानस्य किमनुपपन्नम् किंच भगवान्हि ज्ञान्ये कजीवा तु ज्ञानि
 मात्रे ज्ञानीत्वात्मैवमेव तस्मिन्निवादी ज्ञान्यग्रेसरं शिवं प्रत्ये
 वं वदति चेत्किमाश्चर्यम् मम प्राण हि पांडवा इति स्वाश्रितपांड
 वमात्रे स्वधारकत्वमभिहितवानिति एवमेव वचनं पांडवविष
 ये सभापर्वणि श्रूयते त्वदुपासेत्यद्वं तु स्वकृतपूर्वप्रतिज्ञानुगुण

मितिनकाचिदनुपपत्तिरिति भवतामान्हिकं कीदृशमित्यष्ट
 मः प्रधानः पञ्चः यथा वैदिकानामास्तिकाग्रे सराणा मिति
 तत्रोत्तर मिति तदनुबन्धीन्यष्टौवाक्यानि तत्रेदमादिमम्
 प्रातःकृत्यादि संध्याबंदनांतं कर्म कयाश्रुत्याश्रुत्या वाक्रियते
 इति तत्रेदमुत्तरम् संध्याबंदनादिनित्यं कर्म नैमित्तिकञ्च
 गृह्यकारैण तत्तदसाधारण्ये नोपयोजितैः स्मृतिमंत्रैर्गृह्यका
 रोक्तरीत्यैव क्रियते श्रौतं तु कल्पोक्तरीत्या प्रातःकृत्यंदेहशुद्ध्या
 दि किं स्मृतिवचनसंगृहीतस्मृतिसार्वभौमादि कृतान्हिकगुं यप्र
 तिपादितयारीत्येति श्रीः विधानगुं यश्च कीदृश इति द्विती
 यं वाक्यम् श्रौतस्मार्तकर्मसु मिमांसिताः श्रुतयः स्मृतयश्च तथा
 विधाविधायकगुं थाः अनुष्ठानक्रमप्रतिपादकास्तु कल्पगृह्य
 सूत्रादयः श्रौतगुं थान्हिकगुं थाश्चेति गायत्रीजपस्यावश्य
 कता ऽ नावश्यकतावेति तृतीयं वाक्यम् तत्रेदमुत्तरम् चै
 वर्णिकाधिकारिविशेषाणां वर्णाश्रमधर्मत्वेनावश्यकतावैश्वध
 र्मत्वे नानावश्यकता गायत्र्यनधिकारिणामत्रैवर्णिकानां स
 र्वथानावश्यकता सर्वेषां वैश्वत्वे नमंत्रजपादेरेवावश्यकत्वादि
 ति श्रीः आवश्यकताचेत्तत्र भस्मधारणस्य रुद्राक्षमालयाजप
 स्यावश्यकतावानावश्यकतेति पंचमं वाक्यम् तत्रोत्तरम् आवश्य
 कतोक्तौ वभस्मधारणस्य नावश्यकता वर्णाश्रम धर्मरूपसाधार

एष धर्मप्रतिपादनपरे मनुस्मृत्यादि धर्मशास्त्रे गायत्रीजपादिका
 लेभस्मृदादिद्रव्यकतिलकादिधारणस्याऽनुक्तत्वात् त्वै श्रवध
 र्मप्रतिपादनपरे धर्मशास्त्रे संध्याबंदनादिकाले स्मृत्द्रव्यकोऽप्यु
 ण्डधारणप्रतिपादकस्य वचनस्य बलतरमुपलभ्यमानत्वात् त
 त्रयत्किञ्चिद्वचनं प्रमुधानप्रश्नोत्तरे लिखितमिति नेह लिख्य
 ते यतु विश्वमिच्छकल्यादौ भस्मधारणस्य गायत्रीजपकाले आव
 श्यकत्वमित्युक्तं तच्छ्रै वाद्यधिकारिविषयस्य च रुद्राक्षमालया
 जपस्यावश्यकतानवेति तत्र रुद्राक्षमालयाजपस्य सर्वथा संभ
 वएव तथा हि पितामह आह पर्वस्वे वजपेहेवीं पवित्रां विदमातरं
 नाक्षमालादिभिर्नित्यमित्याह भगवान्मनुरिति तथा भार
 द्वाजोपिमध्यांगुलेर्मध्यरेखां समारभ्य प्रदक्षिणम् मध्यमामू
 लपर्यंतमंगुष्ठेन यथाक्रमं सृष्टिद्वादशसंख्यास्यादेकवारं एते
 न वा वासहस्तेन संख्यातं शतमष्टोत्तरं स्मृतम् मध्यमांगुलिमूले
 न यत्पर्वद्वितयं भवेत्तं वै मेरुम्विजानीया जपेत्तं नातिलंघयेदि
 ति तथा शंखः प्रारब्धानामिकायास्तु मध्यमे पर्वणि क्रमात् त
 र्जनीमूलपर्यंतं जपेद्दशसुपर्वसु अनामिकामूलमारभ्य प्रादक्ष
 ण्यक्रमेण तु मध्यमामूलपर्यंतं जपेद्दशसुपर्वस्विति तथाक्षमा
 लादिभिर्नित्यं न जपेद्देदमातरम् पर्वभिर्गीयते वेदो तन्माता
 किमु तस्मृतिरिति कचित्पर्वजपविह्वलस्य मालानुमतिः स्मर्यते

यथाभरद्वाजः पूणवस्य व्याहृतीनां गायत्र्याञ्च जपेष्टुशं श्रुष्टा
 कुशाञ्जमालास्यात्समस्तानां जपस्त्वजामित्याद्यपि कुशमाला
 जमालाव्यतिरिक्तमालायानिशेध एव एवं च रुद्राक्षमालयागा
 यत्री जपस्यावश्यकत्वानावश्यकत्वविचारोवायसदंततैक्ष्ण्यप
 रीक्षातुल्यः यदि विस्वामित्रपदधतौरुद्राक्षमालयाजपस्य वि
 धायकानीव कानिचिद्वचनानि दृश्यन्ते तानि शैवाधिकारि विंशे
 षे कुशाञ्जमालाविधायकवचनद्वयोज्यानीति श्रीः भगवत्पूज
 नसमये कानि कानि पात्राणि शस्तानीति पञ्चमवाक्यम् तत्रे
 दमुत्तरम् वैखानसप्रचरात्रादिगुण्येषु भगवत्पूजनप्रकरणे
 आश्रमानुरोधेन वैभवानुरोधे न च यानि यानि पात्राणि भगव
 त्पूजनार्हाण्युक्तानि तानि तानि शस्तानीति श्रीः गंगाजलेन
 भगवत्स्नानं समीचीनं न वेति षष्ठं वाक्यम् तत्रोत्तरम् बृहद्देव
 रूपेण बह्वृषशास्त्रेषु सर्वोत्कृष्टत्वेन प्रतिपादितेन गंगाजलेन
 भगवत्स्नानं समीचीनमिति भवत्संप्रदायरहितविद्वत्तादि
 गुणयुक्तब्राह्मणदृष्टमन्नं भोज्यमभोज्यं वेति सप्तमं वाक्यम्
 तत्रेदमुत्तरम् अस्मत्संप्रदायैकांतिनामस्मत्संप्रदायविरुद्ध
 वचनाचारयुक्तैः पण्डितैरपण्डितैर्ब्राह्मणैर्ब्राह्मणैर्वासिहस
 नशय्याभोजनादिव्यवहाराणामकर्तव्यत्वं तावत्परमेकांतिका
 धर्मप्रतिपादिकेषु स्मृत्यादिषु बह्वृषः प्रतिपादितम् तादृशपार

मैकांत्यधर्मविरुद्धं वचनाचारशीलानां सहवासेन हि शतता
 लायादि व्यवहारैः पारमैकांत्यधर्मज्ञानानुष्ठानादिषु कदाचि
 न्न न स्मै यित्यं मा भूदिति यथा वापतिव्रतायाः पातिव्रत्यधर्म
 शैथिल्यं मा भूदिति पातिव्रत्यधर्मविमुखानामन्यपराणां मातृ
 पुत्री स्वसृस्वश्च प्रभृतीनामपि स्त्रीणां सहासनशैया भोजनादि
 न कर्तव्यं सन्तोषदन्तितादृश सहवासैरसाधारण धर्मस्यादेव
 शैथिल्यं बहुधा अतिकठिनतरोप्ययः पिंडो वन्हौ निक्षिप्य ब
 हुधा ध्यायमानो द्रुवो भूयस्वस्वरूपं त्यजति हीति श्रीः भवत्संप्र
 दायस्य सर्ववर्णदृष्टमन्नं भुज्यते न वेत्यऽङ्गमं वाक्यम् तत्र दमुत्त
 रम् अस्तत्संप्रदायस्य पुरुषविशेषदृष्टान्न भोजनस्य शास्त्रे नि
 षेधो नोपलभ्यते बह्वपि तथापि न भुज्यते पूर्वाचार्यैरभिसंधिवि
 शेषेण तस्य परित्यक्तात्वात् अथ यदि ते कर्मविचिकित्सा वा दृत्त
 विचिकित्सा वास्यादित्यादिना यथा ते तेषु वर्तेरन्तथा तेषु वर्ते
 थादृत्य तेन वेदमनूचाचार्यो ते वासिनमनुशास्त्रीत्यनुशासनप्र
 करणस्ये न ते तरीयश्चुतिवाक्ये न पूर्वाचार्यानुष्ठिताचारस्य त
 दनुयायिनामावश्यकत्वाभिधानात् तथा च स्मृतिः धर्मज्ञस
 मयः प्रमाणं वेदाश्च वेदोऽखिलो धर्ममूलं स्मृतिशीले च तद्वि
 दामाचारश्चापि साधूनामात्मनस्तुष्टिरेव चेत्यादिका पूर्वाचा
 र्याणामभिसंधिश्चायम् न हि वाह्यचिह्नमात्रेण पारमैकांत्य

धर्मनिष्ठाज्ञातुं शक्यते कदाचिद् दृष्ट्यर्थं भयादिनावान्तरनि
 ष्टः शून्यानामपि वाह्यचिह्नधारणसंभवात् तैश्च निष्ठाशून्यै
 स्सहस्रापसहवासादिकमुक्ताधर्मशैथिल्यभियानकर्तव्यमेव सं
 व्यक्प्ररोक्षितान्तरनिष्ठैस्सहवासादिकरणेन कोपिविरोधस्त
 थापिसजातीयविरोधादिकंबद्धतरल्लोशमूलं संभवेदतो गार्ह
 स्थ्यादिव्यवहारार्थमवश्यापेक्षितसजातीय व्यतिरिक्तैस्सह
 भोजनादिकंपरित्याज्यमिति तथा क्वचित् स्थले भगवत्सन्निधा
 ने भुज्यत एव तदृष्टमपीति यत्तु एतत्प्रश्नपत्रादन्यत्र लिखित
 मिति श्रुतम्रामानुजीयमतमित्यन्तमप्रमाणम् अर्थसम्पादना
 र्थंङ्गलितम् रामानुजीयास्ते तादृशमतं प्रवर्त्य व्यामोहयन्ति
 लोकान् एतन्मतं हि श्रुतिस्मृत्यादिषु क्वापि नोपलभ्यते इत्या
 दिकम् तदत्यन्तमनभिज्ञातानि बन्धनमिति प्रतिभाति त
 था हि रामानुजीयमतमित्यनेन श्रीरामानुजिया मुनमुनिन
 ाथमुनिप्रभृतिभिः पूर्वाचार्यैस्त्वदुपजीव्यगून्यकर्तृभिर्बोधायन
 नः । । ह देहादिभिर्ऋषिभिश्चांगीकृतप्रतितन्वार्थमात्र
 मिव चिन्तितं सुततद्विशेषो वानाद्यः पक्षः तैर्ह्यजीवप्रकृतिम
 हदादिविशेषांताचे तनपदार्थानामंगीकृततया तेषांच धर्मवि
 वादे स्वरूपेकस्यापि विवादाभावात् अथ तद्विशेषोऽप्रासणि
 कः तथा हि विशिष्टाद्वैतं कुत्रापि न श्रूयते तथा तत्तत्र चक्रा

दिसुद्राधारणम् ऋदाश्वे तयोर्ध्वं पुण्ड्रधारणं शिवादिदेव
 तान्तरार्चनाभावइत्यादिकंकुचापिनश्चूयतइतिचेन्न विशि
 ष्टाद्वैतकुचापिनश्चूयतइत्यनेन विशिष्टन्नश्चूयतइत्युच्यते ५
 द्वैतम्वा नप्रथमः सर्वज्ञत्वसर्वात्मत्वअपहतपाप्मत्वकार
 णत्वकार्यत्वतदुपयोगिविशेषण सर्वशरीरत्वादिविशेषणवि
 शिष्टस्य सर्वज्ञश्चूयमाणत्वात् तादृशविशेषणविशिष्टमेकमे
 वेतिद्वितीयोपिपक्षोनसम्भवतितत्तमुद्राधारणम् नश्चूयतइ
 तितुशास्त्रानवलोकनकृतम् चतुर्षु वेदेषु तदुपबृह्मणस्मृती
 तिहासपुराणादिषुतत्प्रतिपादकवाक्यानां बहूनांसुदर्शन
 मीमांसाचक्रोह्वाससच्चरित्ररक्षापरिकरविजयादिगुण्येष्वस्म
 दाचार्यै रामार्चनचंद्रिकाहरिभक्तिविलासादिगुण्येषु शंकरा
 राचार्य मध्वाचार्य संप्रदायानुयायिभिर्लिखितत्वात् तेषाम
 र्थान्तरपरिकल्पनं कल्यादिकृतविनियोगनिबंधानात्परत्व
 वर्णनंचनस्वारसिकाविरुद्धतदर्थप्रतिपादनस्य पंचराचादि
 कृतचक्रादिधारणविनियोगनिबंधनत्परत्वस्य चननविरो
 धिकेषांचिन्मंत्राणां हि शकटाभिमंत्राणांदौ विनियुक्तानाम
 पिदेवपूजादावुपचारविशेषेविनियोगोदृश्यते अत्रविशेषतो
 विचारस्तद्गुण्येषुदृष्टव्यः स्वेतम्बदोर्ध्वं पुण्ड्रधारणेप्रमाणं
 लिखितमेवदेवतान्तरार्चनाद्यभावोऽस्मदवलंबितोपायाधिका

रभूतानन्यदेवत्वमंगभयशतः तस्याहीक्षितो न ददातो त्यादि
 नाहिनित्यानुष्ठेयस्याप्यधिकारिविशेषस्य पर्युदासः कृतञ्चत
 स्तप्तमुद्राधारणाद्याचारोविसिष्टाद्वैतसिद्धान्त इत्यादिकं स
 र्वमपिरामानुजीयप्रतितन् चार्थजातम् श्रुतिस्मृतीतिहासा
 दिप्रतिपादितमितितदविरुद्धं चेति श्रीः एतेषामुत्तरं सप्रमा
 णं देयमितिसर्वशेषभूतमवसिष्टं वाक्यं तच्चोत्तरं दत्तमेव यमे त
 त्प्रष्टारः पंडिताभिमानिनोऽस्मदीयवाक्यजातविचाराभिप्राय
 ज्ञानतदुत्तरप्रयो लोचनलेखनमास्तु ह्ये तद्वाक्यजातं संव्यग्वि
 चार्थभावं निरूप्यै तदनुगुणमुत्तरं ददंतां स्वयमसमर्थाश्चेत्यं
 डितमन्यान्कांश्चिदाश्रितास्तैस्मृ चितमुत्तरं दापयन्तु तदुप
 रिवयमपि स्मृ चितमुत्तरं दास्यामः यदिते च ते चासमर्था
 स्तदाविरसं त्वितिकृतं वाचां विसर्गैः ॥

श्री हरि र्जयति ।

निखिलवैश्ववमतदूषणाय प्रवृत्ते न वैश्ववमतेषु रामानुजी
 यं मतं ब्रह्मतरपंडिताग्रे सरपरिरक्षितं प्रवलतरं सन्धानेन जयपु
 रमहाराजसविधवर्तिना लक्ष्मणनाथेन केनचित्प्रश्रप्रतिप्रज्ञले
 खः कृतः स लेखो राजसंबन्धिना परमवैश्ववक्षेत्रे हं दावने प्रेषित
 इतितत्त्वसर्व वैश्ववैष्टोद्यतत् समाधानाय श्री रंगाचार्यै
 लिखित्वाथ जयपुराधीश सविधे प्रेषितो लेखोद्यतदर्शवोधनायै

स्वनगरस्थपंडितानाकार्यप्रचार्यो यथावद्वोधनीयद्वत्याज्ञप्त
 म् लेखद्वयापचार्यबोधनायैते हिनशे कुर्यदातदाचदिक्षीनाग
 रिकोहिवाचालद्वतितन्नगरस्थितं हरिचंद्रनामानमानावि
 तवान् प्रचार्यं यथावद्वोधनायैसोपिनाशकद्वितिबोधितवान्
 श्री वैश्वान्यवैश्ववमतखण्डनपत्रं कृत्वातत्रकाशीस्थैः पण्डि
 तैः संमतिकारयित्वा मनीषितसिद्धिरितिराजाज्ञांलब्ध्वा
 काशीप्राप्तस्त्रिसहस्रासावशीकृतमानसजन संमतिकारयि
 त्वाकृत्वाचस्वयंकार्यवशागतकलकत्तास्थराजसमीपंगतस्सम
 तिदर्शनायैतत्रराज्ञाकाश्यागमेयद्भविष्यति विसर्जितोथरा
 जायदाहिकाश्यामागतस्तदाचवैश्ववैः खण्डनमण्डनायैचा
 भियोगप्रार्थनपत्रं राज्ञे दत्तम् विवादायवयंप्रवृत्ताः वादिनो
 हिपराजित्यैवसिद्धान्तसंमतिपत्रं योग्यमितिप्रभृतिलिखि
 त्वाथराजाचसनाहंविवादायात्रागत इतिकथयित्वास्वपुरंग
 तोथजयपुरात्स्वपत्रलेखप्रत्युत्तरमप्राप्यकाश्यांजयनगरराज
 तदधीनहरिचंद्रकृतकोलाहलंश्रुत्वा काश्यामागतं कांदि
 शीकंचतंश्रुत्वाकाशीस्थनिखिलशिष्ठपण्डिताना कार्यरीमा
 वासिनापूर्वोक्तकोलाहलश्रवण संजातधूर्तचरित्रविस्मयेनत
 त्प्रतिकारचिकीर्षया ऽत्रागतेनरंगाचार्येणसहोपविष्टः श्री
 वृंदावनवासीरंगाचार्यः पूर्वलिखितप्रत्युत्तरगून्थरचनांदर्श

यित्वा प्रार्थितवानिति माध्यस्थ्यदृष्ट्या सर्वे परिण्डिता दृष्ट्वा गृन्थर
 चनांतत्त्वतो वादिप्रतिपादितदोषोपमर्दनं क्षमता चेन्मदीयले
 खस्य तत्र परिण्डिता यूयं सर्वे हि स्वनाम्ना संमतिलेखं कुरुत तदुप
 रिच पुनर्लेखप्रतिलेखे भवन्तो मध्यस्थाः कृताः प्रमाणतायै इ
 ति तद्वाक्यजातं सुत्वा दृष्ट्वा च तत्प्रश्नोत्तरलेखं संख्यग्विचार्यो
 चः अहो मौढ्यं प्रष्टुं कुरुतरपितुश्चाभिज्ञता रामानुजादिवैश्व
 वमते तदीयानुष्ठिताचारे च मिथ्यादोषं वदन् जंबालैर्गगनतल
 मालिभ्यतिजडः सर्वं वैश्ववमतं तत्रापिरामानुजमतं सकलश्रु
 तिस्रुतिसिद्धमसम्भाव्यदोषं गन्धमतोऽस्माभिरचसंमतिः
 कार्येति चक्रुश्च संमतिमुदति हीरानंदचतुर्वेदिनिर्मितमिदं व्य
 वस्थाप्रचम् घोरनरकनिरन्तरनिवासहेतुवैश्वसंप्रदायनिंदे
 ति च संवत् १६२१ का फाल्गुण कृष्ण द्वितीया रविवासरे ।

संमतो यम् ॥

१ सस्मृतिरचार्थे भट्ट सखाराम शर्मणः ।

२ स० राजाराम शास्त्रिणः ।

३ स० गंगाधर शास्त्रिणः ।

४ स० रानडोपाह्ववाल शास्त्रिणः ।

५ स० बालकृष्ण शर्मणः ।

६ स० विठ्ठल शास्त्रिणः ।

- ७ स० रक्षपाल शर्मणः ।
८ स० बुद्धिनाथ शर्मणः ।
९ स० रत्नम शर्मणः ।
१० स० देवोपाह्व शर्मणः ।
११ स० श्रीरघुनाथ शर्मणः ।
१२ स० पञ्चाप शर्मणः ।
१३ स० देवोपाह्वगोविंद शर्मणः ।
१४ स० श्रीकुतीरी शर्मणः ।
१५ स० गोपालदत्तशुक्लस्य ।
१६ स० देवकीनंदन शर्मणः ।
१७ स० गोविंददत्त शर्मणः ।
१८ स० अनंतराम शर्मणः भट्टस्य ।
१९ स० कमलाकान्त शर्मणः ।
२० स० नवीननारायण शर्मणः ।
२१ स० श्रीकुलचंद्र शर्मणः ।
२२ स० श्रीमदनमोहनदेव शर्मणः ।
२३ स० श्रीरामकुलालदेव शर्मणः ।
२४ स० श्रीशंभुचंद्रदेव शर्मणः ।
२५ स० श्रीकालीकुमारदेव शर्मणः ।

- २६ स० श्रीकेदारनाथदेव शर्मणः ।
२७ स० श्रीचंडीचरणदेव शर्मणः ।
२८ स० श्रीआनन्दचंद्रदेव शर्मणः ।
२९ स० श्रीमातंगीपदवाणी शर्मणः ।
३० स० श्रीशिवनाथदेव शर्मणः ।
३१ स० अमृत शर्मणः ।
३२ स० ओभोपनामक श्रीचंचल शर्मणः ।
३३ स० श्रीवत्सजनमिश्रस्य ।
३४ स० श्रीआदिनाथ शर्मणः ।
३५ स० अंबिकादत्त शर्मणः ।
३६ स० नंदराम शर्मणः ।
३७ स० शिवसहाय शर्मणः ।
३८ स० रामकृष्णवेदांतिनः ।
३९ स० उमाशङ्कर शर्मणः ।
४० स० सीताराम शास्त्रिणः ।
४१ स० विस्वनाथ शर्मणः ।
४२ स० रामदत्त शर्मणः ।
४३ स० गुलजारदत्त शर्मणः ।
४४ स० गोविंदव्यासस्य ।

- ४५ स० छोटूमिश्रस्य ।
४६ स० वदर्याचार्यस्य ।
४७ स० रामसुख शर्मणः ।
४८ स० चेताराम शर्मणः ।
४९ स० नाथूराम शर्मणः ।
५० स० बालकृष्ण शास्त्रिणः ।
५१ स० नंदरामस्य ।
५२ स० छोटेलालस्य ।
५३ स० रामरत्नाभिधस्य ।
५४ स० कालिदत्त शर्मणः ।
५५ स० कान्हचंद शर्मणः ।
५६ स० शिवप्रसाद शर्मणः ।
५७ स० प्रतापराम शर्मणः ।
५८ स० रामकृष्ण शर्मणः ।
५९ स० विश्वदत्तनामकस्य ।
६० स० रामदत्तव्यासस्य ।
६१ स० सीताराम शर्मणः ।
६२ स० नरायणदत्त शास्त्रिणः ।
६३ स० मधुसूदन शर्मणः ।

- ६४ स० बाबूराम द्विवेदिनः ।
६५ स० नारायणदत्त शर्मणः ।
६६ स० यतिराम शर्मणोत्रपत्रे ।
६७ स० नारायणदत्त शर्मणः ।
६८ स० रघुनंदन शर्मणः ।
६९ स० देवीदयाल शर्मणः ।
७० स० ठकुरोपनाम कश्मीटीकानाथ शर्मणः ।
७१ स० ओम्फोपनामकश्मीनिधिनाथ शर्मणः ।
७२ स० ओम्फोपनामकश्मीदक्षि शर्मणः ।
७३ स० श्रीरामलाल शर्मणः ।
७४ स० श्रीश्रीपाल शर्मणः ।
७५ स० ओम्फोपनामक श्रीअमृतलाल शर्मणः ।
७६ स० गोपाललाल शर्मणः ।
७७ स० श्रीछमकलाल शर्मणः ।
७८ स० श्रीकडकी शर्मणः ।
७९ स० श्रीवाचूलाल शर्मणः ।
८० स० श्रीराधेकृष्ण शर्मणः ।
८१ स० श्रीरघुनाथ शर्मणः ।
८२ स० श्रीगीरधारी शर्मणः ।

- १०२ स० मिश्रोपाह्ववलदेव शर्मणः ।
१०३ स० सीताराम शर्मणः ।
१०४ स० अम्बिकादत्त शर्मणः ।
१०५ स० पाडेयोपाह्वजानकीप्रसाद शर्मणः ।
१०६ स० गुलावमिश्रस्य ।
१०७ स० जमैयतराम शर्मणः ।
१०८ स० सीतलप्रसाद शर्मणः ।
१०९ स० गुरुमूर्ती शास्त्रिणः ।
११० स० वेचनराम शर्मणः ।
१११ स० वाचस्पति शास्त्रिणः ।
११२ स० बाबूभट्ट शर्मणः ।
११३ स० पाडवोलोपाह्वबाबू शर्मणः ।
११४ स० लक्ष्मणज्योतिर्विच्छ्र शर्मणः ।
११५ स० ज्योतिर्विदःसेवाराम शर्मणः ।
११६ स० रामवकासज्योतिर्विच्छ्रमणः ।
११७ स० सीतलमिश्रस्य ।
११८ स० ठाकुरदत्त शर्मणः ।
११९ स० मोहकमराम शर्मणः ।
१२० स० सिवचरण शर्मणः ।

- १२१ स० रामसेवक शर्मणः ।
 १२२ स० मिश्रहरचंद्र शर्मणः ।
 १२३ स० देवराज शर्मणः ।
 १२४ स० देवीचंद्र शर्मणः ।
 १२५ स० श्रीराम शास्त्रिणः ।
 १२६ स० फतेराम शर्मणः ।
 १२७ स० रामप्रसादबृह्मचारिणः ।
 १२८ स० काशीनाथ शास्त्रिणः ।
 १२९ स० पण्डितलायकरामस्य ।
 १३० स० सुखलालमिश्रस्य ।
 १३१ स० दुर्गादत्तस्य ।
 १३२ स० तिवेधराम शर्मणः ।
 १३३ स० सदानंद शर्मणः ।
 १३४ स० गौरीशंकरशर्मणः ।
 १३५ स० भट्टोपनायककामलाकर शर्मणः ।
 १३६ स० लक्ष्मणभट्टस्य ।
 १३७ स० यदुवीरदत्तस्य ।
 १३८ स० शंकटाप्रसादद्विवेदिनः ।
 १३९ स० कबिलथीनाथस्य ।

- १४० स० सालिग्राम शर्मणः ।
 १४१ स० बालकृष्ण शर्मणः ।
 १४२ स० भूदेव शर्मणः ।
 १४३ स० पद्मनाभ शर्मणः ।
 १४४ स० गंगेश शर्मणः ।
 १४५ स० गंगाराम शर्मणः ।
 १४६ स० हरगोपालनाम्नः ।
 १४७ स० चंदूलाल शर्मणः ।
 १४८ स० कालीचरण शर्मणः ।
 १४९ स० अमीचंद शर्मणः ।
 १५० स० गोकुलप्रसाद द्विवेदिनः ।
 १५१ स० रघुनंदन शर्मणः ।
 १५२ स० देवीदयाल शर्मणः ।
 १५३ स० रघुनंदनस्य ।

एवं सर्वे प्रांपण्डितानां हस्ताक्षराणि न मुद्रितानि विस्तार
 भिप्राप्रधानपण्डितानां संमतिरेव मुद्रिता ॥

शुद्ध पत्रम् ।

—00—

अत्र यत्र यत्र षा वर्णा लेखनीयः तत्र सर्वत्र अ वर्णा लिखितः षा वर्ण
मुद्रा भावात् ॥

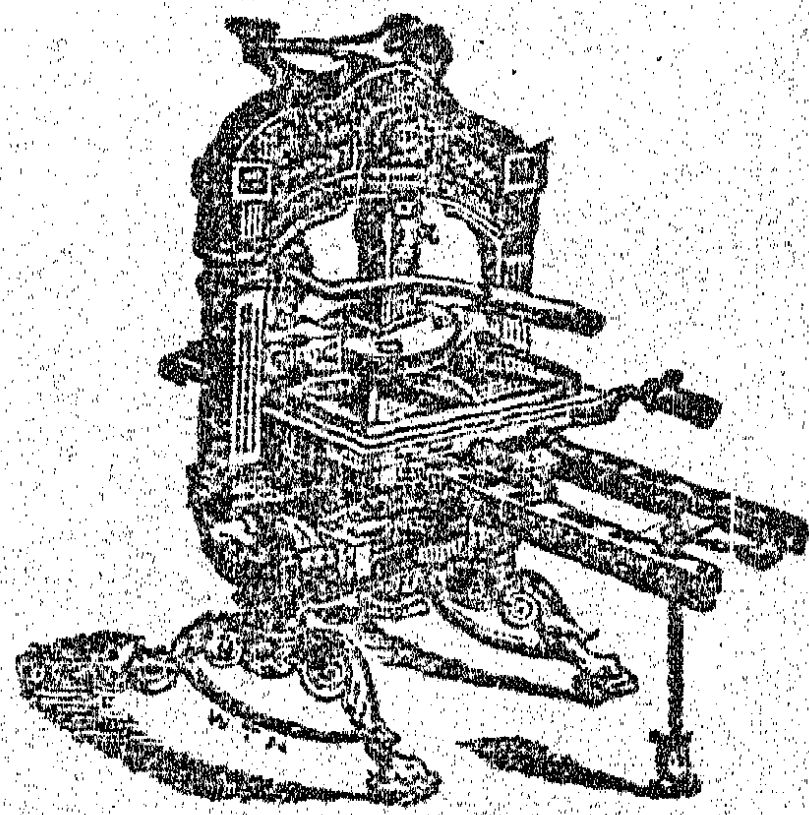
पृष्ठः	पंक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
१	१०	य	य
२	२	शां	षां
३	५	खं	खन्
४	८	रण	राम
५	१४	शि	शी
६	१५	आ	आः
७	१	ह	उ
८	१	रि	इ
९	८	भिदि	दिभिः
१०	१६	तदभादि	तदादि
११	१६	नववा	नव
१२	८	न्यत	न्यते
१३	१७	वि	वि
१४	१६	क्य	क्यं
१५	१८	सप्र	सप्ता
१६	१८	संप्र	सप्ता
१७	१९	मपर्व	मणिष्ट

प्रष्टः	पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
१०	७	शब्द	शाब्द
१०	१४	सिद्ध	सिद्धि
१०	१६	मेवे	मवे
११	२	प्रमा	प्रामा
११	१३	पुद्ध	पुद्ध
१२	४	यप्र	याप्र
१४	७	याग्या	योग्या
१४	१७	रीति	रीती
१५	७	चार्यःई	चर्यई
१५	१४	नत्र	नप्रत्र
१६	१	विही	निही
१६	१६	स्वस्वा	स्वस्या
१७	३	विद्या	विद्यां
१७	१३	संचास्य	सचास्य
१८	२	धारमी	धारद्
१८	१०	जन्मजः	जन्मानः
१८	१८	डितेव	डितव
१९	१	त्यर्थ	त्यर्थ
१९	९	तंतदा	तदा
१९	१८	वाक्ये	वाक्य
२०	१२	विधाम	विधानि
२०	१४	रिषी	ऋषी
२१	१	स्वपा	श्रुपा

प्रष्टः	पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
२१	३	विखा	विश्व
२१	७	रादयः	रायु
२१	११	पुस्क	पुष्क
२२	४	गर्घादी	गर्भाधानादी
२२	७	तद्धि	तद्धि
२४	२	स्रव	सुव
२४	५	स्वर्गायस्वा	स्वर्गपश्वा
२४	७	भीधी	भिधी
२४	१८	भावव	भाव
२४	१०	धर्मद	धर्मदं
२५	२	तप्रतीतार्थ	तानप्रते
२६	६	कोप	काप
२६	१०	दिना	दीना
२७	२	प्रदायु	प्रदायु
२७	१२	वेदमनु	वेदमन्
२७	१२	अनुषास्ति	अनुशास्ति
२७	१४	माकुतो	माःकुतो
२८	१	नहाणां	नर्हाणां
२८	२	त्यज	त्यज
२९	१६	मान	मानं
३३	१	सत्वात्	सत्वात्
३३	१३	दिताहो	दितहो
३४	१२	नायतु	नायतु

प्रष्ठः	पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
३५	१४	गायत्र्यानु	गायत्र्यनु
३५	१६	रस्ववत्	रश्ववत्
३६	४	योगीब्रा	योगिब्रा
३६	४	ब्राह्मण्या	ब्राह्मण्यां
३६	६	तदधस	तदध्वंस
३६	१०	सादिकर	साधिकर
३७	९	नैय्याका	नैय्यायिका
३७	१८	मञ्चनु	मञ्चतु
३८	७	गाहिनस	गाहिनःस
३८	९	निषेध	निषेध
३८	४	निषेध	निषेध
३८	१६	योगसमु	योगःसमु
४०	५	सुतत्रा	सुततत्रा
४०	१६	तेष्वाति	तेषांति
४१	८	सृगांध	सृगंध
४१	१८	गुरुसर्व	गुरुंसर्व
४२	१	शुभ्राणि	शुभ्राणि
४२	४	पारस्व	पार्श्व
४२	५	वर्वाणि	सर्वणि
४२	११	नामात्यंगे	नामान्यं
४२	१३	इदानी	इदानीं
४३	४	धारपत्यग्नि	धार्यमित्यग्नि

प्रष्टः	पङ्क्तिः	अशुद्धम् नियमादि	शुद्धम् नियमादिः
४३	१४	रूपेण	रूपेण
४३	१६	यदिहस्ति	रहास्ति
४४	११	दमत्वेन्यस्मात्	दन, क्तत्वे ण्यस्मात्
४४	१४	प्रमाण	प्रामाण्य
४४	१५	दिहि	दिति
४४	१८	मर्शितः	निमर्शः
४५	७	तन्निश्चय	तन्निश्चय
४५	१०	विष्णो	विष्णो
४४	१५	वैलक्षण्येन	वैलक्षण्येन
४५	१८	तर्वर्त	तरवर्त
४६	८	यस्मात्	यस्मात्
४७	४		

बनारस लाइट यन्त्रालय मे मुद्रित ऊष्मा ।